

CHINER GIMENO, J.J., "Joan Roís de Corella. Una aproximació a la seua vida i obra", en SAXONIA, L., *Meditationes vitae Christi (en valenciano)*, «*Lo Quart del Cartoixà*», arromançat per Johan Roiç de Corella, facsímil de la edició valenciana de 1496, Valencia, Ayunt. de Valencia, 1998, pp. 14-58.

INTRODUCCIÓ

Joan Roís de Corella:
Una aproximació a la seua vida i obra

I.- JOAN ROÍS DE CORELLA: APROXIMACIÓ BIOGRÀFICA

Fins a l'any 1964, en què Martí de Riquer, al tercer volum de la seua *Història de la Literatura Catalana*, va proporcionar dades genealògiques segures sobre l'autor de *la Tragèdia de Caldesa*, la incertesa sobre la seua biografia era gairebé total, atès que diversos personatges denominats Joan Roís de Corella han estat documentats a la València del segle xv.¹¹ Entre d'altres dades, l'il·lustre savi barceloní modificava les dates de naixement i mort de Corella acceptades fins aquell moment i plantejava el possible parentiu de l'escriptor amb la més important família valenciana de lletraferits del segle XV, els March.²² El rigor i la lògica de les seues deduccions, com també l'exactitud de les dades pro

¹ "Joan Roís de Corella [...] era fill d' Ausias Roís de Corella i de la seva muller Aldonça [...]. Entre les persones que econòmicament contribuïren a l'edificació del monestir de la Trinitat de València [...] figuren, entre els anys 1446 i 1449, l'honorable mossèn Ausias Roís de Corella, ja seva muller Aldonça i llurs fills En Joan Roís de Corella, frare Manuel Roís de Corella i En Lluís Roís de Corella, Aquesta anotació corrobora que Joan era el més gran,

Ausias Roís de Corella, al seu testament atorgat a Gandia el 9 de febrer de 1443, féu hereu universal el seu fill Joan Roís de Corella, testament que fon publicat el 16 de gener del 1450, en morir Ausias. El març del 1453, Aldonça, vídua d'Ausias de Corella, i "tudriu i curadriu dels fills e hereus" del dit cavaller, signa un document sobre censals; i el 2 d'agost d'aquest mateix any l'infant Joan, rei de Navarra, sentència un plet d'hipoteques entre dos gandians i Aldonça, vídua del cavaller Ausias de Corella, tudriu i curadora dels seus fills »ex causa minoris etate».

Les dades fins ací aplegades ens permeten d'Indagar la data aproximada de la naixença de l'escriptor Joan Roís de Corella. Aquest, el 1453, encara no havia fet els vint anys, per tal com és inclòs entre els menors. Vivía ja el febrer del 1443, quan el seu pare l'instituí hereu universal; i consta, encara, que en un moment no precisat entre 1446 i 1449 tenia dos germans més (segurament encara no havia nascut la seva germana Dalfina, de qui tractarem més endavant). Això fa que la data més reculada que podem establir per al naixement de Joan Roís de Corella sigui la del 1433 (vint anys abans del 1453) i la més moderna el 1443 (testament del seu pare). Això no obstant, com sia que als quinze anys els menors podien intervenir en actes jurídics del tipus dels petits conflictes sobre censals del març del 1453, podríem sospitar que en aquesta data l'escriptor encara no havia atès aquella edat, cosa que situaria la seva naixença després del 1438. Fet i fet, però, el que és cert és que nasqué entre 1433 i 1443, i segurament a Gandia [...]

[...] El 30 d'agost del 1478, I davant el notari Antoni Barreda, mossén Joan Roís de Corella havia atorgat testament. En morir el nostre escriptor, el 6 d'octubre del 1497 [...] la seva hereva universal, Dalfina Roís de Corella, muller de Lluís Figuerola i germana del testador, féu fer Inventari dels béns del difunt..." (RIQUER, M. de, *Història de la literatura catalana*, vol. III, Barcelona, Ed. Ariel, 1964, pp. 255-258)

Donat el seu caràcter divulgatiu, en aquest estudi Introductor al Quart *del Cartoixà*, ens hem limitat a facilitar al lector les dades que avui en dia té al seu abast en la bibliografia general existent sobre Joan Roís de Corella.

² Aquesta branca dels Corella, llunyanament emparentada amb la dels comtes de Cocentaina, figura radicada en Gandia i en constant relació amb els March. Un Joan Roís de Corella hi apareix el 1396, com a marmessor, al testament de Joan March (fill del primer matrimoni del poeta Pere March), i consta que dos anys després s'ocupava del compliment de la darrera voluntat del testador. El susdit Pere March, al seu testament, atorgat al desembre de 1410, nomena marmessor el seu cosí Joan Roís de Corella, parentiu que hem de donar per cert, encara que no sapiguem a quin enllaç familiar és degut. Aquest mateix Joan Roís de Corella, figura entre els testimonis del contracte matrimonial d'Aldonça March (filla de Joan March) i Alfons, duc de Gandia, signat el 12 de març del 1415. El pare del nostre poeta Ausias Roís de Corella, dit sovint, simplement, Ausias de Corella signà a Gandia, el 6 de juny del 1427, un document amb altres cavallers, entre ells el poeta Ausias March, en el qual fan procurador llur, per a determinats afers, els cavallers Joan de Monpalau i Joan Ciffre. ¿Tenen relació aquests afers amb la denúncia de greuges que formulà una tal Isabel contra Ausias March, el qual es féu representar per Joan de Monpalau? [...]. No ho sabem, però el que interessa, ara, és aquesta íntima relació entre [...] el nostre més gran poeta i el pare de Joan Roís de Corella.

-[...] El febrer del 1443, Mossèn Ausias de Corella és un dels testimonis del contracte matrimonial entre el poeta Ausias March i la seva segona muller, Joana Escorna. (RIQUER, M. de, op. cit., pp. 254-255)

porcionades per l'il·lustre investigador -naixement entre 1433 i 1443; mort el 6 d'octubre de 1497- han estat acceptades per tots els especialistes en l'obra de Corella menys per Josep Almiñana qui proposà una nova data per al seu natalici, l'any 1428³.

Les investigacions més recentment publicades, i actualment acceptades pels historiadors de la literatura, mostren com l'escriptor Joan Roís de Corella va nàixer el 28 de setembre de 1435⁴. Per les seues venes fluïa la sang de dos famílies de la noblesa menor valenciana lligades a la cort ducal de Gandia: els Cabrera, senyors d'Almiserà i Ròtova, i els Roís de Corella, senyors de Benieto i Miraflor.

Un dels primers documents que coneixem sobre Joan de Cabrera, habitant de Gandia i besavi matern de l'autor de la *Tragèdia de Caldesa*, és un pacte establert el 30 d'abril de 1373 entre ell i el notari d'aquesta vila Bertomeu Dalmau per a la recuperació per aquest darrer de 450 sous censals que, anteriorment, el notari i la seua esposa havien venut a Cabrera. Estaven carregats sobre els béns dels moros de l'alqueria de "Rafal d'En Síscar".

El poeta Pere March, procurador del duc de Gandia i pare d'Ausiàs March, era cosí de Joan de Cabrera segons declarà el senyor de Beniarjó al seu darrer testament del 9 de desembre de 1410. El pare d'Ausiàs l'elegí com a marmessor al costat de Joan Roís de Corella, avi de l'escriptor homònim, tal i com també ja havia fet el 1396 Joan March, fill de Pere March i germanastre d'Ausiàs. A més a més, Joan de Cabrera tindrà un paper força important en els primers anys de la vida d'Ausiàs March atés que, d'acord amb el document d'emancipació del fill de Pere March, ell serà el seu tutor judicial l'any 1409.

Aquesta relació entre Joan de Cabrera i els March no es reduirà tan sols a tasques de tipus testamentari o de tutoria. En aquest sentit, cal assenyalar que el 3 de novembre de 1386, a Gandia, Joan de Cabrera consta com a procurador del referit Joan March i anys després, el 13 de desembre de 1401, com a procurador també d'Aldonça, vídua de Ramon Castellà -menor de

³ ROIC DE CORELLA, J., *Obres de Joan Roiç de Corella*, edició de Josep Almiñana Vallés, vol. II, València, Ed. del Cénia al Segura. 1985, p. 396.

⁴ E! primer en parlar d'aquesta data és CHINER GIMENO, J. J., "Aportació a la biografia de Joan Roís de Corella: noves dades sobre el seu naixement i la seua mort", *Caplletra*, nº 15 (Tardor 1993), pp. 49-62.

Com hem vist, Riquer situa el natalici entre 1433 i 1443. A partir de les dades proporcionades per Riquer, lord! Carbonell afirma que "ca! acostar molt la data de naixença de l'escriptor al 1433" (CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella. *Obra profanas*, València, Ed. Tres i Quatre, 1983, p. 11)

dies- i hereva universal de la seua mare Violant March -vídua de Bonafonat de Vallebrera i germana de Pere March-. Així mateix, la seua estreta relació amb Pere March el farà exercir el càrrec de lloctinent d'aquest procurador general ducal: El veiem en aquesta funció el 18 de març de 1404 quan, a Gandia en presència seua i dels jurats de la vila ducal, el marquès de Villena dictà una sentència referent a diferents debats i qüestions sobre el camí del barranc apellat de Benirrugat i sobre les terres "heremes" del dit barranc.

Es casà amb Alamanda, filla del mercader de la ciutat de València Pere de Montsant. A més d'Ausiàs de Cabrera, d'aquest matrimoni nasqué, almenys, Aldonça -mare de l'escriptor Joan Roís de Corella- i un altra filla que casà amb Mateu de Bondia, també mercader de València, i que donà a llum un nen, Joan de Bondia, abans d'octubre de 1420.

El cavaller Joan de Cabrera testà davant el notari Ramon Agualada el 18 d'abril de 1414 i establí un codicil rebut pel notari Pere Pugeriol el 18 de juliol de 1414. Morí al voltant del 18 de setembre del referit any, dia en què es publicaren les seues darreres voluntats. Com a marmessors, Cabrera elegí el notari Ramon Agualada i el prevere Guillem Pons. Agualada no sols serà mar-messor del difunt⁵ sinó també tutor dels seus fills. Segons diversos documents, els marmessors havien de lliurar anualment 4000 sous, dividits en quatre pagues iguals, als fills del difunt.

Al seu testament nomenà hereu universal el seu fill Ausiàs qui estaria sot-mès a la tutoria i curadoria dels marmessors testamentaris fins arribar als vint anys d'edat.

Consta documentalment que Joan de Cabrera era senyor d'Almiserà però desconeixem des de quina data concreta. Després del traspàs del seu marit, Alamanda de Cabrera administrà directament els seus béns i es preocupà per millorar el senyoriu⁶. Així la veiem comprant i venent censals -bé a soles, bé

⁵ Enlre els treballs més significatius d'aquesta marmessoria cal assenyalar la contractació el 3 de juliol de 1415 del pintor Antoni Pérez per a la realització d'un retaule per a la capella del difunt. Desconeixem si aquesta capella és la mateixa que Cabrera contractà construir a l'església de Xàtiva el 12 de juliol de 1399 amb el pedrapiquer Bertomeu Rufes, de la mateixa ciutat de l'actual comarca de La Costera, per 20 florins d'Aragó. Vora un any després, el 7 de gener de 1416, el prevere- Mateu Roís de Corella reconeix haver rebut dels marmessors testamentaris de - Cabrera certa quantitat de diners, un missal, certs draps i peces de tela per a la capella del difunt, El mateix dia, aquest prevere, com a beneficiat d'un benifet instituit pel finat, també li reconeixia a Agualada el lliurament d'un calze d'argent, una patena, un "vestmentum album i rubels" i un missal. (CHINER GIMENO, J. J., *Ausiàs March i la València del s. XV (1400-1459)*, València, Ed. Consell Valencià de Cultura, 1997, pp. 526-527)

⁶ Prova d'això és la petició de 115 sous i 15 diners al tutor dels seus fills per a fer diverses obres al senyoriu i l'escriptura d'arrendament d'aquest signada el 21 de març de 1426 per ella i Guillem Pons a Domènec Belsa, Bernat Bono, Antoni Matamala i Miquel Ros, veïns d'Ador, per 300 florins d'or d'Aragó anuals. (CHINER GIMENO, J. J., *Ausiàs March i la València....*, p. 528).

amb el seu fill Ausiàs de Cabrera-; ratificant vendes d'esclaus seus; arrendant el lloc d'Almiserà; comprant el de Ròtova, etc. Entre la gran quantitat de censals que coneixem relacionats amb Alamanda, destaca el de 66 sous i 8 diners censals que Elionor Ripoll i el seu fill Ausiàs March li vengueren el 14 de setembre de 1425 a Gandia,

Alamanda de Cabrera degué morir un poc abans del 16 de setembre de 1447. En aquesta data i a Gandia, el seu fill Ausiàs lliurà certa quantitat monetària a Bernat Cabrera, escuder seu, d'acord amb el manament testamentari en aquest sentit fet per la seua mare.

Si Joan de Cabrera figura lligat a Pere i Joan March en importants documents, el mateix succeirà entre Ausiàs March i Ausiàs de Cabrera, el fill i hereu de Joan.

A Beniarjó, el 20 d'octubre de 1428, Ausiàs March -en el seu nom propi i també com a procurador d'Ausiàs de Cabrera-, Alamanda i Ausiàs de Cabrera i mossén Guillem Pons -prevere i curador d'aquest darrer-, d'una part, i, de l'altra, Joan de Flovià -senyor de Ròtova- i el seu fill del mateix nom acordaren nomenar com a arbitres i amigables componedors al cavaller habitant de Gandia mossén Joan Cifre i a Francesc del Bosch, de Xàtiva, per a l'establiment d'un important compromís sobre la venda del lloc de Ròtova. El 26 d'octubre de 1428, a l'alqueria del comanador de Montalbà situada al terme de Gandia, Joan Cifre i Joan Gascó dictaren l'esperada sentència. Com a part d'ella, s'acordà l'establiment d'una treva i pau per espai de 100 anys entre els Flovià i un grup format pel cavaller i senyor de Beniarjó Ausiàs March, el donzell Ausiàs de Cabrera i 33 persones més.

Com a part dels 83000 sous en què es vengué Ròtova, a finals de l'any 1428 Alamanda i Ausiàs de Cabrera vengueren als Flovià 3106 sous censals anuals carregats, en la seua major part sobre el lloc d'Almiserà propietat d'Ausiàs de Cabrera. Entre ells trobem els 100 sous censals venuts l'any 1416 per Violant de Vilarig, cunyada d'Ausiàs March, a la tutela i curadoria d'Ausiàs Cabrera i els 100 sous censals venuts per Elionor Ripoll, mare d'Ausiàs March, a Joan de Cabrera el 19 d'octubre de 1412.

Atés que en aquest moment Ausiàs de Cabrera era menor de 20 anys i restava obligat en totes aquestes vendes i compromisos donada l'actuació dels seus representants, calia -des del punt de vista legal- que, en el moment Ausiàs complirà la majoria d'edat -els vint anys- acceptarà explícitament tot

allò que en el seu nom s'havia fet. El 23 de desembre de 1428, els cavallers habitants de Gandia Ausiàs de Cabrera i Ausiàs March, com a procurador d'aquest, així ho prometeren a Joan de Flovià.

El 15 de febrer de 1435 ja es trobava casat Ausiàs de Cabrera, oncle de Joan Roís de Corella, amb Damiata, pertanyent probablement a la família del cavaller de la ciutat de València Joan Roca. Ausiàs va testar el 19 d'agost de 1436 a Gandia, un mes després d'haver-ho fet la seua esposa deixant com a hereus universals llurs fills Joan i Jaume. L'oncle del futur escriptor morí entre el 23 d'agost de 1448 i el 20 de maig de 1452, data en la qual Damiata ja era vídua.

El besavi patern de l'escriptor Joan Roís de Corella s'anomenava Pere i era membre de la casa del marquès de Villena, com ho serà també el seu fill! Joan. En aquest sentit cal assenyalar que en 1373 Pere Roís de Corella rebia uncom- pensació monetària pel seu servei en aquesta casa nobiliària amb dues bèsties.

Aquest besavi de Roís de Corella es va casar amb Sara d'Esplugues, germana de Guillemona d'Esplugues -mare del poeta Pere March-, Al matrimo- ni, Sara aportà una dot de 30000 sous.

Pere Roís de Corella testà l'M de febrer de 1384 davant Jaume Vilavella, notari de Gandia, vila on, probablement, finà. Al seu testament nomenà el seu fill Joan com a hereu universal i, també, com a curador i tutor testamentari de Pere, Alfons, Manuel i Joana, els altres fills. Aquests encara estaven el 20 de juny de 1388 sota la seua tutoria i curadoria; un fet jurídic que ens indica que, en la referida data, tots ells havien menys de 15 anys mentre que Joan Roís de Corella ja en tenia almenys 20 alhora d'atorgar-li el seu pare aquesta cura testamentària car era necessari tenir aquesta edat per ésser nomenat tutor i curador d'algú. Tot plegat, podem deduir un terme *ad quem* per al naixement de l'avi del futur literat -l'11 de febrer de 1364-, i el període de 1369-1 373 per als natalicis de Pere, Alfons, Manuel i Joana.

L'1 de gener de 1425 Sara testà a Gandia i dos dies després afegí un codicil. Tan sols hi esmenta als seus fills Joan i Manuel, membre de l'orde de Montesa i comanador d'Onda, i ai seu net Ausiàs, fill del difunt Joan Roís de Corella i pare de l'autor de la traducció del *Cartoixà*⁷⁷ Uns dies després, el 23

⁷ Et 10 de febrer i el 15 de juliol de 1434 ausias Rois de Corella, cavaller i habitant de Gandia, actuava com a procurador de la seua àvia Sara d'Esplugues en substituir en aquesta tasca a Bernat Julià i Joan Bas de Xàbia, (CHINER GIMENO, j. j., Ausiàs March i la València..., p. 536).

de gener, dictà un altre testament. Establí un nou codicil a Gandia el 13 de juny de 1430 segons el qual manava " *que Marta, serventa e sclava mia, sia del'honorable ffrare Manuel Roís de Corella a ffer de aquella a ses plenes voluntats,*".

Sara d'Esplugues tornà a testar sis anys després, el 21 de novembre de 1436, deixant diversos llegats als seus fills fra Manuel, ara comanador de Culla, i a Joana, esposa del cavaller Bernat Domènech i mare de Guerau Domènech. La besàvia del futur escriptor encara era viva el 19 d'abril de 1439, dia en què reconegué al seu net Ausiàs Roís de Corella estar completament pagada de certes quantitats degudes.

Molt probablement, podem identificar l'avi patern de l'escriptor amb el Joan Roís de Corella, membre de la casa del marquès de Villena que, l'any 1373, rebia una compensació monetària pel seu servei amb dos bèsties en la seua cort i, també, amb aquell que, el 19 de juny de 1388, nomenà procurador seu Pere Matern *alias* Çavila resident a l'alqueria de Benieto, propietat de Corella, sobre la que el poeta Pere March havia diversos censals. Joan Roís de Corella figura sempre a la documentació com habitant de Gandia. En 1388 era qualificat de senyor de Benieto i, en 1416, de senyor de Miraflor.

Conjuntament amb la seua mare, Joan Roís de Corella reconeixia l'11 de juny de 1390, a Gandia, deure a Pere de la Rochella -barber del marquès de Villena- i a la seua esposa Celestina, 2200 sous per l'adquisició d'una casa ubicada a Gandia. Molt probablement, Sara d'Esplugues i el seu fill Joan Roís de Corella adquiriren una altra gran casa a Gandia. Així el podem deduir de l'elevat deute -1000 sous- que el 2 de març de 1405, varen confessar tenir amb Jaumeta de Poblet, vídua del cavaller i habitant de València Pere Guillem Català, per la compra d'un alberg a la vila saforenca.

Com a cap de la família, el 7 de setembre de 1390 Joan Roís de Corella i la seua mare col·locaren en matrimoni a la seua germana Joana amb Bernat Domènech, fill de l'habitant d'Alcoi Gerard Domènech. Aportaren una dot de 2000 florins comuns d'Aragó -uns 22000 sous reials de València- i en paga li lliuraren els 1000 sous censals que a Sara feia Bernat Escorna, pare de Joana Escorna, futura esposa d'Ausiàs March, sobre el lloc de Pedreguer. Per la seua banda, Domènech es compromet a atorgar 1000 florins comuns d'Aragó a Joana, probablement com a "*creix*".

Un any després, el 25 de desembre de 1391, Bernat Domènech no havia cobrada íntegrament la dot establerta. En aquesta data, en una escriptura

notarial Bernat reconeixia el lliurament del referit censal d'Escorna però feia constar que encara se li devien 2000 sous d'aquells 4000 que el marquès de Villena lliurà graciosament a Joana amb ocasió del matrimoni.

Hom pot llegir diversos assentaments comptables referits a aquest avi de l'autor de la *Tragèdia de Caldesa* en la comptabilitat de la cort de Gandia. Com a membre de la casa ducal amb una estreta relació de parentesc amb Pere March, procurador general del duc de Gandia, és lògic que el trobem gaudint d'un càrrec cortesà. Així Joan Roís de Corella figura com a alcaid del castell de Gallinera en una apoca signada, el 28 d'agost de 1396, a Pere Martorell -oncle del pare de Joanot Martorell i col·lector dels drets senyorials del marquès de Villena entre els sarraïns del comtat de Dénia- pel lliurament de 750 sous, part d'aquells 1500 sous que havia de donar-li de les rendes del castell.

De la seua estreta relació familiar amb els March es prova tant el seu nomenament com a marmessor dels testaments de Joan i Pere March, germanastre i pare d'Ausiàs March respectivament, com el fet que el 26 de juny de 1413 inventarià els béns del poeta procurador del duc de Gandia.

Tenim constància que el 8 de març i el 6 de juny de 1419 assistí als consells generals de la vila de Gandia. Un any després, figura al costat de Roderic Roís de Corella entre els consellers de la vila de l'any 1420. Aquesta és la darrera referència que tenim com a viu de l'avi de Joan Roís de Corella i consta com a mort ja l'1 de gener de 1425.

Les primeres voltes que hem trobat documentat a l'Ausiàs Roís de Corella, pare de l'escriptor Joan Roís de Corella i cosí prim d'Ausiàs March, són en relació amb la venda i compra de dos censals. Tot açò ens indica que, d'acord amb la legislació foral, ja havia més de vint anys en la primera d'aquestes dues dates i que, per tant, va nàixer abans de l'11 d'abril de 1401.

L'any 1423 ja figura com a cavaller i és conseller de la vila de Gandia al costat d'Ausiàs March, Tornà a ésser elegit per aquest càrrec municipal el 26 de maig de 1425.

Durant tota la seua vida, el veurem en relació amb d'altres habitants de la vila ducal lligats en determinats moments a la vida del lletraferit Joanot Martorell: El 3 d'octubre de 1427 figura com a testimoni en un document on Fernando de Burgos promet servir a Joan de Monpalau -menor de dies- com a escuder per un salari de 25 florins d'or comuns d'Aragó; en 1431, Ausiàs

Roís de Corella establirà diverses escriptures amb els Abelló -parents materns de l'autor del *Tirant-*, etc. Fins i tot, les relacions en aquests moments amb Ausiàs March també són constants: Actuà com a testimoni en una sentència arbitral donada pel poeta el 14 de gener de 1434 en un plet entre diversos veïns de Gandia; Ausiàs March i Ausiàs Roís de Corella establiren entre ells diverses escriptures notariales l'any 1436; el pare de l'escriptor Roís de Corella es nomenat procurador per Ausiàs March l'any 1438, etc

Ausiàs Roís de Corella i Aldonça Cabrera, pares de l'escriptor Joan Roís de Corella, ja es trobaven casats el 29 de desembre de 1433⁸. En aquesta data, Antoni Soler, veí de Gandia, posà la seua filla Margarida, de dotze anys d'edat, al servei d'Ausiàs Roís de Corella i de la seua esposa per espai de 6 anys. Durant aquest temps, ell es comprometia a la no fugida de la seua filla i, per la seua banda, els Corella haurien de donar-li 20 lliures a la conclusió del contracte.

En morir el seu pare, Ausiàs Roís de Corella esdevingué senyor de Miraflor. Amb la seua esposa el 12 de setembre de 1438 va vendre aquest lloc a Pere Perpinyà, ciutadà de València, juntament amb certes propietats en el terme de "lo cap de la mar" i certa terra en l'horta de l'alqueria de Mateu Corella sota cens de ! 6 sous, 4 diners. La venda s'efectuà per 12500 sous, dels quals els Corella cobraren aqueix mateix dia 12000.

Molt probablement devem posar aquesta transacció comercial en relació amb un imminent trasllat definitiu de la família de Joan Roís de Corella a València donat que, si en aquesta data encara els esposos figuren com a habitants de Gandia, el 4 de desembre de 1439 Ausiàs de Corella es qualifica a sí mateix de cavaller habitant de València i antic poblador de Gandia en cobrar de Pere Perpinyà els 500 sous que encara li devia, ja en anys anteriors, concretament en documents de 1427 i en 1430, el pare del futur escriptor apareix com a habitant de València però cal considerar aquests sojorns com a temporals atés que en 1434, 1436 i 1438 ell es considera habitant de la vila ducal.

En la dècada dels quaranta, Ausiàs de Corella continuarà, sobre tot des de València, administrant els seus interessos econòmics i cobrant censals, amb moltes probabilitats la base de l'economia familiar dels Corella després de vendre les seues possessions senyoriales. Entre aquests censals destaca el de

⁸ El 22 d'abril de 1434, Alamanda, vídua de Joan de Cabrera, i el seu fill Ausiàs -donzell i habitant de Gandia-, vengueren diversos censals per preu de 61 lliures al cavaller Ausiàs Roís de Corella. Aqueix mateix dia, Ausiàs de Corella reconeixia a Alamanda de Cabrera, sa sogra, el lliurament de 2220 sous restants d'aquells 3000 sous constituïts a ell pel seu matrimoni amb Aldonça, filla d'Alamanda, i mare del futur escriptor. (CHINER GIMENO, J. J., *Ausiàs March i la València...*, p. 541).

CHINER GIMENO, J.J., "Joan Roís de Corella. Una aproximació a la seua vida i obra", en SAXONIA, L., *Meditationes vitae Christi (en valenciano)*, «*Lo Quart del Cartoixà*», arromançat per Johan Roïç de Corella, facsímil de la edició valenciana de 1496, València, Ayunt. de València, 1998, pp. 14-58.

100 sous -comprat en 1421 d'Elionor de Ripoll, mare d'Ausiàs March, i de Guillem de Vilarig- que a València el 2 de setembre de 1444 Ausiàs Roís de Corella vengué al poeta Ausiàs March.

La relació d'Ausiàs de Corella amb el seu parent el poeta Ausiàs March era força estreta, fins al punt que el febrer de 1443 actuà com a testimoni del contracte matrimonial del poeta amb Joana Escorna.

Com feren Ausiàs March, la seua esposa Joana Escorna i el seu fill Francesc March, una bona part dels membres de la família Roís de Corella varen contribuir entre 1446 i 1449 a la "fàbrica" del monestir de la Trinitat de València del qual serà abadessa l'escriptora sor Isabel de Villena. Segons l'historiador Agustí Sales, en les llistes de contribuents hi figuren "*la honorable Na Pera, muller de mossén Alfonso Roís de Corella; Lo honorable en Johan Roís de Corella, Doncell; Na Violant Roís de Corella, Donzella.. Lo honorable Mossen Auzias Roís de Corella, cavaller; La honorable Na Aldonça, Muller sehua, En Johan Roís de Corella, fill seu, Frare Manuel de Corella, fill seu, Lols Roís de Corella, fill seu*".

El pare de l'autor de la *Tragèdia de Caldesa* morí, molt probablement, a València, ciutat on residí en els seus darrers dies. Testà el 9 de febrer de 1443 davant el notari Joan Sart i es publicà el testament el 16 de gener de 1450 per mort seua. L'escriptor Joan Roís de Corella fou el seu hereu universal.

Mort el seu marit i a l'igual d'Alamanda Cabrera i Sara d'Esplugues anys abans, Aldonça Cabrera també administrà amb energia els seus béns. En ocasions li va ajudar i representar el mercader Bertomeu Chiva, personatge molt estretament lligat a la família Roís de Corella: D'ençà 1453, tenim cons-tatada Aldonça Corella comprant i rebent censals des de la seua casa a València⁹ i pledejant davant el governador don Pedró d'Urrea¹⁰.

⁹ RIQUER, M. de. *Història de la Literatura*.... p. 255

¹⁰ Segons Riquer, el 2 d'agost de 1453 l'infant Joan, rei de Navarra, sentència un plet d'hipoteques entre dos gandians i Aldonça (RIQUER, M. de, *Història (de la literatura*.... p. 255).

El 23 de març de 1468, Aldonça Corella es presentà davant el governador, don Pedró d'Urrea, i afirmà que al seu difunt marit li havien estat carregats pel cavaller Pere Martorell i la seua esposa Caterina 200 sous de violari mentre visqueren tant Aldonça com el seu marit. Ara, assabentada de la mort de Pere i Caterina, la vídua d'Ausiàs Roís de Corella sol·licita que els hereus de Pere Martorell siguen condemnats a "lluir e quitar lo dit violari", fet al que s'oposa el cavaller Galceran Martorell, com a hereu de Pere Martorell.

Anys després, el governador general del regne de València sentencià un altre plet en raó de 175 sous censals carregats davant el notari Pere Roig el 8 de juliol de 1388 sobre les Algoleges, sobre unes cases i diverses heretats. Segons el contingut de la resolució Judicial, aquestes Algoleges a la vila d'Alzira "dites de Pere Martorell, les quals huy són de mossén Pere Martorell" no podien ésser subhastades ni venudes sense el càrrec del censal esmentat tal i com volia Violant, vídua d'En Mateu Martorell. Davant d'aquest Intent de venda, Aldonça, vídua d'Ausiàs Roís de Corella, s'oposà judicialment el 19 de juny de 1472. Violant, el 16 d'agost de 1473, requerí del governador que, malgrat la suara esmentada oposició, permetés a la cort del Justícia d'Alzira la venda de les Algoleges com a béns de la marmessoria del difunt mossén Pere Martorell. Aconsellat pels seus assessors, el governador ho consentí i així el comunicà al justícia d'Alzira el mateix dia. (CHINER GIMENO, j.j., Ausiàs March i la València...., p. 550).

En restar vídua, Aldonça Corella va establir un testament a València davant el notari Antoni Barreda l'1 d'octubre de 1451¹¹. S'hi esmenta expressament la «vespra de la festa de sant Miquel» de 1460 com la data en què l'escriptor complirà els vint-i-cinc anys, és a dir que, d'acord amb aquest testament, Joan Roís de Corella nasqué el 28 de setembre del 1435,

Ultra aquesta capital dada per a la biografia del traductor del *Cartoixà*, d'aquest testament mereixen ser remarcades diverses clàusules;

-Es nomena marmessor testamentari Lluís de Calatayud, cavaller i habitant de València.

-Aldonça elegeix sepultura al monestir de la Santíssima Trinitat de València, on estava enterrat el seu marit.

-Lliura a Joan Roís de Corella cent florins d'or, és a dir, 1100 sous «per tota part e legítima e altre dret que a aquell en mos béns pertan-gués eo pertany pogués com aquell sia instituit hereu per lo dit quondam honorable mossén Auzlàs Roís de Corella, pare seu e marit meu».

-Als seus fills, frare Manuel Roís de Corella, cavaller de l'orde de Santa Maria de Montesa, i sor Aldonça, monja del monestir de la Trinitat de València, els fa lliurament d'un timbre d'or¹².

-Nomena els seus fills Lluís i Dalfina hereus universals de tots els altres béns seus, però amb la condició que si algú d'ells moria abans de complir els 20 anys i sense fills legítims, la seua part passarà en herència al sobrevivent. Si finaren tots dos abans de complir el 20 anys i sense fills legítims, institueix hereu universal Joan Roís de Corella.

-Nomena Lluís de Calatayud com a tutor i, en el seu cas, com curador de Lluís i Dalfina fins que el futur escriptor complirà els 25 anys. En el cas que aquest no acceptarà la tutoria i la curadoria, o si moria abans o durant l'exercici d'aquestes, i sempre que Joan Roís no tinguera encara els 25 anys, elegeix com tutor i curador el cavaller Joan Català,¹³

Encara que ja vivia a València, en faltar el seu marit i esdevenir el cap de la família, Aldonça s'aveïnà a la ciutat del Túria el 7 de novembre de 1452. Concretament, declara viure a la parròquia de sant Andreu de València "al

¹¹ El text íntegre d'aquest testament es pot veure a CHINER GIMENO, J.J., "Aportació a la biografia de Joan Roís de Corella...", pp. 52-51 i a CHINER GIMENO, J.J., *Ausiàs March i la València...*, pp. 545-547. Amb ell, revocava, entre d'altres, la seua darrera voluntat redactada a Gandia el 30 de setembre de 1434.

¹² Segons Felip Mateu i Llopis, el «timbre» d'or, o «real d'or» de València, va ser creat per Alfons el Magnànim i equivalia a deu sous, és a dir, mitja lliura. (MATEU I LLOPIS, F., "Valores monetarios valencianos", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, VIII (1927), pp. 110-115).

¹³ Així s'estableix als *Furs*, llibre V, rúbrica VI, XXXVII (*Furs de València*, edició a càrrec de G. Colón i A. Garcia, vol. V, Barcelona, Ed. Barelno. 1990, p. 91). Joan Roís de Corella no necessitava tutor en ésser major de quinze anys.

*cantó de la plaça de Sent Jordi*¹⁴. Aquesta dada ens permet afirmar que Joanot Martorell i Joan Roís de Corella es coneixien i varen tenir relacions entre ells i no sols a nivell dels *plagis* d'obres corellianes que apareixen al *Tirant lo Blanch*¹⁵. Ens permet també mostrar fins a quin punt el món cultural de la València del segle XV està ple de lligams entre els nostres literats i no sols familiars, com el d'Ausiàs March amb Corella -fill d'un cosí prim d'ell-, sinó també d'amistat o coneixença:

-Com la casa de la mare de Joan Roís de Corella, el domicili a València de Jaume Martorell, germà de Joanot, es trobava prop de Sant Jordi. Durant el conflicte de l'any 1450 entre Gonçalbo d'íxer i l'autor del *Tirant*, el d'íxer va demanar que fos imposat a Joanot *callament perdurable* i que fos notificat a Barcelona, on era Joanot llavors. Com que a València no el podien trobar, el 4 de maig el Governador General de València va ordenar que col·locassen, en les portes de les cases de Jaume i Damiata Martorell, germans de Joanot, sengles cèdules amb la provisió contra ell car es sabia que, quan Joanot era a València, sovint s'allotjava a casa d'aquests germans¹⁶.

-Els pares respectius, antics habitants de Gandia, es coneixien molt i, fins i tot, molt possiblement eren amics. De fet Ausiàs Roís de Corella signarà diverses escriptures amb els Abelló, la família de la mare de Joanot Martorell. Cal assenyalar també que l'any 1447, el cavaller habitant de València Ausiàs Roís de Corella, pare de Joan Roís, va ser testimoni en dos processos referents a Francesc Martorell, pare de Joanot. Quan li van preguntar si sabia que Francesc Martorell va ser senyor de la Vall de Xaló mentre vivia, el pare de Joan Roís con- testà de forma molt semblant en els dos processos: "*ell testimoni hac gran noticia ab lo dit mossén Francesc Martorell de mentres vivia, e véu e sabé com posseïa la dita Vall de Xaló, lochs e alqueries de aquella*"¹⁷

-La relació entre els dos escriptors pot estar avalada, a més, pels lligams familiars existents entre Ausiàs March, cunyat de Joanot Martorell, i Joan Roís de Corella.

El 15 de gener de 1456, Aldonça Corella establirà un nou testament del qual, com a modificacions o punts més destacats respecte de l'anterior, hem d'assenyalar els següents¹⁸:

¹⁴ Per al text del seu aveïnament a València, vld. CHINER GIMENO, J., J., *Ausiàs March I In València...*, pp. 547-548.

¹⁵ Sobre aquests "plagis", vid. la bibliografia que donem a la nostra nota número 62

¹⁶ CHINER GIMENO, J.J., *El viure novel·lesc. Biografia de Joanot Martorell amb un fragment d'un Manuscrit del Tirant lo Blanch*, Alcoi, Ed. Marfil, 1993. p. 147

¹⁷ CHINER GIMENO, J.J., *El viure novel·lesc...*, p. 185.

¹⁸ Arxiu Històric Nacional (AHN), OSUNA, lligall 1322, n° 7, notari Antoni Barreda, f. 7v-13r.

-Nomena com a marmessor Joan Roís de Corella, encara donzell.

-El futur escriptor, con hereu universal del seu pare, havia de lliurar a cada germà seu -frare Manuel, sor Aldonça, Lluís i Dalfina- 100 florins d'or «per lo dit quondam honorable mossén Ausiàs Roïz de Corella a caseu d'aquells legats per tota part e legítima que en los béns e heretat d'aquells los pertangués». Ara bé, tenint en compte que, per la donació realitzada per Joan Roís de Corella l'any 1455 a la seua mare, aquesta succeïa en l'esmentada heretat i béns d'Ausiàs i, per tant, era obligada a pagar a cadascú d'ells l'esmentada quantitat, ordena en aquest testament que li siguen pagats els 100 florins després de la seua mort, si abans ella no ho haguera fet.

-Segons va establir Ausiàs Roís de Corella al seu testament, Aldonça deixa al seu fill Joan diversos censals i violaris després de l'òbit, amb els quals podia fer el que volia, amb l'única condició de ser major de 25 anys.

-L'autor del *Plant dolorós* és nomenat tutor i curador dels seus germans, Lluís i Dalfina Corella¹⁹. Aquests serien, com en l'anterior testament, els seus hereus universals a parts iguals, però amb la condició que si algú d'ells moria menor de 25 anys i sense fills legítims, passaria la seua part a l'altre i, en cas de defunció de tots dos, els seus béns pertanyerien a Joan Roís de Corella²⁰. D'aquesta clàusula es pot deduir que Lluís i Dalfina degueren nàixer amb posterioritat a l'any 1441, ja que, si necessitaven un tutor el 1456, és perquè encara no havien complit 15 anys. A més, si Ausiàs Roís de Corella, el testament del qual va ser publicat el 16 de gener de 1450, va deixar el referit llegat per a ells, caldria situar-ne el naixement entre aquesta darrera data i l'any 1441.

-Als seus altres fills, frare Manuel i sor Aldonça, els llega un timbre d'or dels seus béns,

-El mobiliari trobat a casa seua en el moment de morir, llevat dels diners comptants, hauria de ser repartit entre Joan Roís de Corella i el seu germà Lluís.

Aldonça va establir el seu darrer testament davant el notari Antoni Barreda a València el 24 de novembre de 1466²¹. Es tracta, en comparació amb els

¹⁹ Joan Roís de Corella podia ja ser nomenat tutor i curador dels seus germans, encara menors de 15 anys, perquè tenia la 20 anys. Així ho permetien els *Furs* al llibre V, rúbrica VI, III. (*Furs de València*, edició a càrrec de G. Colón i A. Garcia, vol. V, Barcelona, Ed. Barcino, 1990, p. 73)

²⁰ Com es pot observar, ací Aldonça Corella ha augmentat l'edat respecte del testament anterior en què l'havia establert en 20 anys.

²¹ AHN, Osuna, lligall 1322, n° 15, notari Antoni Barreda, ff. 289v-291v.

altres, d'una escriptura notarial molt breu en què revocava els anteriors i establia una sèrie de noves clàusules:

-Ordena que siguen pagats tots els seus deutes i demana que se li done eclesiàstica sepultura com a persona pobra. Encara que no indica el lloc on s'ha de fer, molt probablement continuaria sent el mateix lloc que en anteriors testaments.

-Deixa a les seues filles i al seu fill Lluís cinc sous «per tota part e legítima» que dels seus béns els pertanguera o poguera pertànyer²².

-De tots els altres béns, en nomena hereu universal Joan Roís de Corella, ja cavaller.

La mare de Joan Roís de Corella va morir el 20 de juliol de 1475 i el testament es va publicar a València quatre dies més tard, a la casa del cavaller Lluís Figuerola -marit de Dalfina Roís de Corella-, a instàncies de l'escriptor com a hereu universal de la seua mare.

Com hem vist, Joan Roís de Corella, autor de la traducció valenciana del *Cartoixà*, va nàixer el 28 de setembre de 1435, Ara per ara, desconeixem el lloc exacte del natalici si bé cal suposar que, molt probablement, nasqué a Gandia on residia llavors la seua família. La seua vinculació a la ciutat de València cal situar-la d'ençà 1439, any en què -com ja hem comentat- el seu pare figura a la documentació com a cavaller habitant de València i antic poblador de Gandia.

El 22 de desembre de 1455, Joan Roís de Corella, com a donzell i habitant de València, signa un document notarial on, després d'afirmar que és major de 20 anys, hi fa la seua mare donatària universal de totes les seues pertinences i drets com a hereu universal dels béns d'Ausiàs Roís de Corella, el seu pare²³.

L'adobament a novell cavaller de Joan Roís de Corella s'ha de situar, si més no, entre el 15 de gener de 1456, en què encara se li qualifica de donzell, i el 23 de setembre de 1461 -data de la mort del príncep de Viana-, ja que, en el debat epistolar amb el príncep de Viana, aquest anomena Corella «mossén», és a dir, cavaller. Quan bescanvien aquestes lletres Roís de Corella ja és un escriptor amb un cert prestigi, com demostren els elogis que li fa el príncep, però no té encara el títol de mestre en teologia, perquè Corella diu d'ell mateix que estava "criat en los braços de la sacra Teologia"²⁴.

²² En aquest testament no s'esmenta el seu fill frare Manuel Roís de Corella, per la qual cosa es pot pensar que la devia ser mort.

²³ AHN, *Osuna*, lligall 1322, n° 6, notari Antoni Barreda

²⁴ CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella.... p. 85.

Hom ha suposat que Joan Roís de Corella era el fill major del matrimoni format per Ausiàs Roís de Corella i Aldonça Cabrera²⁵. Al meu parer, i segons es pot deduir de la documentació fins ara publicada, no era el major sinó que ho era frare Manuel Roís de Corella, cavaller i mestre de Montesa. Les raons són diverses;

-En primer lloc, perquè mentre Joan era encara donzell i tenia 16 anys, frare Manuel era ja cavaller i membre de l'orde de Montesa.

-Segon, perquè la llista de contribuents a l'edificació del monestir de la Santíssima Trinitat recollida per Sales no és exhaustiva -per exemple, sor Aldonça Corella, germana de l'escriptor, no hi figura, quan sí que hi va contribuir²⁶- i, a més, conté errors -Ausiàs Roís de Corella és anomenat dues vegades en dos llocs distints, un al costat de la seua esposa i els seus filis com a mossèn Ausiàs Roís de Corella i l'altre com a Ausiàs Ruiz de Corella, per bé que podria ser que (i això em sembla estrany) el pare del nostre escriptor hi contribuirà en dues ocasions distintes mentre que la seua família ho feia únicament una²⁷.

-En tercer lloc, l'ordre en què es recullen els noms dels contribuents no ha de ser pres com un fiable indicatiu de l'ordre d'edat dins una família, ja que en l'esmentada llista figuren, en ocasions, els fills abans dels pares; així s'esdevé, per exemple, amb Francesc March, fill d'Ausiàs, que va contribuir a l'edificació del monestir de la mateixa manera com ho va fer el poeta i la seua muller²⁸.

-En quart i últim lloc, el fet de ser nomenat hereu universal del seu pare no és una dada definitiva per atorgar la primogenitura a Joan Roís de Corella, perquè, per exemple, Joanot Martorell, no ho era i esdevingué hereu universal dels béns de Francesc Martorell, el seu pare, i de Beatriu Martorell, la seua àvia paterna²⁹.

Si, per una banda, Joan Roís no fou el primogènit de la família sinó el segon dels fills mascles i, per altra banda, el seu germà Manuel no era un

²⁵ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, p. 255.

²⁶ SALES, A., *Historia del Real Monasterio de la Sma. Trinidad, religiosas de Santa Clara, de la Regular Observancia, fuera los Muros de la Ciudad de Valencia*. València 1761, p. 129.

²⁷ SALES, A., *Historia del Real Monasterio...*, pp. 237 i 238. El primer d'aquest dos esments es troba a la pàgina 237 de l'obra, mentre que el segon es localitza a la 238, pròxima a la de Jaume Roig, també contribuent d'aquest monestir i autor de *l'Espill*.

²⁸ SALES, A., *Historia del Real Monasterio...*, p. 239. L'ordre en què apareixen els noms a la llista que figura en l'obra de Sales no és alfabètic. Potser es deu a factors diversos, com ara el possible Import superior de la contribució d'uns respecte d'altres; l'any en què van contribuir, ja que la llista recull «las personas principales i otras que contribuyeron, año 1446, 1447, 1448, 1449 para la fábrica de este Real Monasterio» (SALES, A., *Historia del Real Monasterio...*, p. 235); etc.

²⁹ CHINER GIMENO, J. J., *El viure novel·lesc...*, pp. 631 104.

clergue o monjo malgrat la denominació de «frare», ja que aquesta qualificació s'aplicava als cavallers de l'orde de Montesa, el conflicte assenyalat per Jordi Carbonell podria no ser tal:

«Joan Roís de Corella tenia davant seu la perspectiva d'un primogènit de la noblesa a mitjan del segle xv. Lògicament, la milícia o la diplomàcia, o totes dues, haurien hagut d'ésser les activitats normals del cavaller Joan Roís de Corella, al costat de l'administració de les seves propietats, com foren les de tants altres escriptors catalans quatrecentistes pertanyents a la noblesa: Jordi de Sant Jordi, Ausiàs March, Joanot Martorell, Bernat Hug de Rocabertí, Pere Torroella o Francesc Moner, per no citar-ne sinó mitja dotzena. I, tanmateix, no ho van ésser. Quins motius van induir-lo a renunciar a la carrera de les armes i a les seves derivacions polítiques? Crec que ací es troba el nus de la problemàtica central humana de Roís de Corella, que tants maldecaps ha donat als seus comentadors, desorientats -alguns, fins i tot piadosament escriuïts- davant l'aparent contradicció entre la seva vida i la seva literatura amoroses i la seva vida i la seva literatura religioses. En el fons, els erudits s'han errat plantejant el seu cas com el d'un teòleg que va tenir una intensa vida amorosa i va escriure unes obres on aquesta hi és reflectida sense reserves. Més aviat semblaria que cal plantejar el problema a la inversa: com és que un cavaller enamoradís, primogènit d'una família noble, va escollir la carrera eclesiàstica?».

Analitzant l'obra de Corella, hom constata clarament un fet: l'absència de l'esperit cavalleresc que, no solament impregna obres com el *Tirant lo Blanc*, sinó que s'entrelluca en alguns aspectes de la poesia de qualsevol dels escriptors citats més amunt i té uns reflexos més o menys colpidors en llur vida. L'actitud humana i l'obra literària de Corella són l'encarnació de la crisi de l'esperit cavalleresc. En tota la producció, variada i abundant, del nostre escriptor no hi ha una sola obra de tema guerrer, ni tan sols la *Sepultura de mossèn Franci Aguilar*, dedicada a un militar que morí durant la guerra de Granada. Si hi trobem una al·lusió a la lluita, aquesta és "la no sangonosa, mas plaent e delitosa batalla de Venus". Si alguna escassíssima metàfora de tema guerrer, és referida a la conquesta amorosa [...]

Encara més: les rares al·lusions als fets d'armes comporten sovint un blasme. En aquest sentit és il·lustratiu el passatge del *Triümf de tes dones* en què impreca els homes amb aquests mots "Oh, insensats! ¿Per què un poc espai del temps de nostra vida no pensau en la crueltat e follia de vostres pomposos actes, e veureu que no solament al nostre cap e mestre Jesús són no conformes, mas encara *natural raó los condemna*? Considerau los inics castells o sepoltures

d'Espanya: ique algú a si mateix e als seus no puga fer estalvi, per restaurar quatre parts de vil terra compostes, d'on prenen fonament les cerimònies superbes de vostres batalles, d'ultrança nomenades, en les quals, com a insensats, baratau la vida per mort, paraís per infern! Ab estils plens de popular pompa, a l'orde dels Sants Apòstols comparau la desordenada regla de la Garrotera, oferint-vos, no solament *a raó tota contraris*, mas de ésser tenguts impossibles" [...]

Un exemple ben clar d'aquestes noves actituds el tenim en la posició davant l'amor. L'amor és el gran centre de la vida real i de la literatura de Roís de Corella. [...] "Corella escriu sobre l'"amor" com pertocava a un aristòcrata", escriu Fuster. És cert, però fins a un cert punt. No hi ha dubte que la literatura corelliana és aristocràtica en el seu sentit general: és una literatura d'élite adreçada a l'alta societat. Però el concepte de l'amor cortès hi ha fet crisi [...]. Era, doncs, la crisi de l'esperit de la cavalleria en la persona d'un cavaller [...].

Els primogènits de les famílies nobles no esdevenien habitualment clergues. Eren més aviat els fills petits, com frare Manuel Roís de Corella, germà segon de l'escriptor, els qui es dedicaven a l'Església. ¿Per quina raó, doncs, trobem Joan Roís de Corella "criat en los braços de la sacra Teologia" per emprar els seus mateixos mots?. Evidentment, no pas per vocació. Corella no era un místic [...]. Doncs bé: un cavaller que rebutjava, com hem vist, la guerra i la política, i que altrament, no podia escollir una carrera intel·lectual que desdigués de la seva classe social -el dret i la medicina eren professions de burgesos-, no tenia altra sortida que la carrera eclesiàstica»³⁰.

De tota manera, Joan Roís de Corella potser es va veure obligat a escollir la carrera eclesiàstica per tal com era el segon dels fills.

El nostre escriptor va obtenir el títol de mestre en teologia bé entre el novembre de 1468 i el febrer de 1471 segons Martí de Riquer³¹, bé entre la primera d'aquestes dues dates i el 16 de setembre de 1469 segons Josep Almiñana³². Ni l'intitulació de «reverend» que, molt sovint es fa a Corella, ni el títol de mestre en teologia impliquen haver estat sacerdot, és a dir, haver estat ordenat *in sacris*. Aquest títol tan sols li donava facultats per explicar la *pagina sacra* i per predicar, i no li impedia, en principi, el casament³³

³⁰ CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., pp. 12-16.

³¹ RIQUER, M. de. *Història de la Literatura...*, p. 256.

³² ROIÇ DE CORELLA, J., *Obres de Joan Roiç de Corella...*, p. 398.

³³ MARTÍNEZ, T., "Estudi Introductori" a Joan Roís de Corella, *Rlms i proses*, a cura de Tomàs Martínez, Barcelona, Edicions 62, 1994. p. 6.

Almenys el 1482 i el 1483 el nostre literat explicava teologia en la Sala de la ciutat de València. Consta que el 4 de juliol de 1489 Joan Roís de Corella publicà una indulgència papal per la construcció de l'altar d'argent de la Seu de València on, a continuació, sermonà³⁴. Segons Tomàs Martínez, un dels majors especialistes actuals en l'obra de Roís de Corella i dels "satírics" valencians,

"La fama d'home de trona es basava en la prèdica d'uns sermons excel·lentment elaborats i equiparables a l'estil "retorícat" de les seves proses, possiblement massa complexos per a les orelles de molta gent que se l'escoltava. Amb un punt d'ironia, i potser fins i tot de crítica, però sempre amb admiració, el seu amic de sagristia Bernat Fenollar escriu aquesta cobla que "llegint-la tota diu mal e llegint-la per mitat diu bé":

"Un altre sent Pau	no sou vós, mossènyer,
oïnt vos Contemple	d'aquells ralladors;
quan vós sermonau	no es pot goig atènyer,
alegra's lo temple	sens vostres favors;
tothom s'entristeix	d'oïr-vos en trona,
de vostre silenci	lo poble és content.
La fama vos creix	sens bé que ressona,
d'un altre Terenci	no us lloa la gent."

"El cas és que Joan Roís se'ns presenta com un personatge vinculat a la seva professió i mol crític davant qüestions diguem-ne "cavalleresques". Al *Triümf de les dones* (1462) hi ha un dur atac contra aquestes, mitjançant Veritat:

"que als hòmens, per la follia de ses lleis, és impossible que tard o nunca gloriosa fama alcancen, sinó d'actes que al servir de Déu e tota virtut contrasten, com de sangoneses batalles, les quals, si contra justícia vencen, més animosos s'estimen (...). Ab estils plens de popular pompa, a l'orde dels Sancts Apòstols acompanyau la desordenada regla de la Garrotera, oferints vots no solament a raó tota contraris, mas d'ésser tenguts impossibles; que portau dubte a les discretes dones sia ver en vostres cossos racionals ànimes tinguen posada".

Aquestes primeres apreciacions serveixen per fonamentar bàsicament la concepció del món corellà, per bé que encara en cal definir a bastament gran quantitat de matisos. Comptat i debatut, els principis de religiositat i, sobretot, el rebuig

³⁴ CHABÀS, R., *El altar de plata de la catedral de València*. València, Imp. de Francisco Vives Mora, 1896, p. 7. Aquesta obra es pot trobar reproduïda a CHABÀS, R., *Opúsculos*, a cura de Maleu Rodrigo Lizondo, València, Generalitat Valenciana-Consell Valencià de Cultura, 1995, pp. 53-70.

de les activitats cavalleresques, al marge d'exercicis de retòrica, s'han volgut considerar una causa suficient per explicar que s'hagués dedicat *professionalment* a la religió.

[...] el més curiós del cas és que en els escrits de joventut s'evidencia tant la manifestació explícita contra la cavalleria com el gust per les composicions amoroses, i que la dedicació a les obres més teològiques i devotes va produint-se a mesura que passen els anys. Atenent aquest context, no causa estranyesa que pels volts de 1472 Fenollar, Vidal, Verdansa i Villaspina encara el volguessin nomenar Jutge d'una Qüestió sobre "què cosa fa encendre més l'amor", i que durant aquella mateixa època Joan Escrivà li demani -o obtingut- una al·legoria moral a la visió del mite de París.³⁵

Molt probablement, és el prestigi gaudit per Corella, des del punt de vista dels seus coneixements teològics, el motiu d'haver estat consultat sobre l'ortodòxia teològica de les opinions del convers Lluís Roís, escrivent, que, en el certamen dedicat a sant Nicolau de Tolentí, "féu certes cobles [...] en les quals havia posada una conclusió errònea, dient que nostre senyor Déu l'havia transplatat del paraís en terra al dit sant. La qual conclusió per los reverents senyor bisbe Cristopolità e mossèn Joan Roís de Corella li fonc dita conclusió ésser herètica talmotista, e que en nenguna manera se podia salvar dita conclusió: que lo dit LUÍS la volgués esmenar. E lo dit Lluís Roís, no obstant les amonestacions e determinació dels dits reverents, ha perseverat i persevera en aquella, dient ésser heretges los que dien que dita conclusió és errònea. E lo dit Lluís sempre ha persistit en l'opinió contrària, e contra veritat e raó³⁶.

La mateixa raó crec que cal fer servir per tal d'explicar aquest fragment de l'interrogatori inquisitorial del pres Daniel Vives, encarregat de corregir tant l'ortografia com el significat i el sentit del text de la *Biblia* valenciana de 1478:

"Fonch feta ocular inspecció en lo salm noranta, ahon lo test diu; *ostendam illi salutare meum*, y en lo vulgar diu: mostraré a ell la mia salut,

Fonch interrogat: per què ho ha deixat axí?

E dix: que mestre Borrell, contra la opinió de mestre Jaume Pérez y de mestre Corella, ho féu dexar axí a ell confesant. Y perquè ell ti feina rahons, e que devia dir *Salvador meu*, dix lo dit mestre

³⁵ MARTÍNEZ, T., "Estudi introductor" a Joan Roís de Corella..., pp. 6-8.

³⁶ VENTURA, J., *Inquisició espanyola i cultural renaixentista al País Valencià*, València, Eliseu Climent editor, 1978. pp. 47-48.

Borrell que curàs d'ell, que quan fos mester lo dit mestre Borrell ne donaria rahó³⁷.

El 31 d'agost de 1478, el cavaller i mestre en sacra teologia Joan Roís de Corella establí un breu testament davant el notari Antoni Barreda³⁸:

En nom de nostre Senyor Déu e de la gloriosíssima Verge Maria, mare sua, advocada de tota crestiandat molt piadossa, yo Joan Roíz de Corella, en Sacra Theologia mestre e cavaller, habitador de la ciutat de València, sa, per gràcia de nostre Senyor Déu, de cos e de pensa ab memòria e loquela íntregues, convocats e preguats los testimonis e notari deiús scrit, fas e ordén mon derrer testament e darrera voluntat, en e per la forma següent:

Primerament, vull e ordén que quant a nostre Déu, Senyor e Redemptor, serà plaent apel·lar-me a la sua sancta glòria de paradís en la qual, per mèrits de la sua sacratíssima sanch, mort e passió, preu infinit de nostra redemptió, me vulla col·locar, lo meu cors sia liurat a ecclesiàstica sepultura dins lo vas o fossa que la magnífica germana e hereua mia deiús escrita volrà e elegirà, a la qual la ànima mia caramente acoman, la qual sepultura ab son aniversari e capdany vull e ordén sien fets segons aquella volrà e ordenarà.

Item, com lo honrat En Berthomeu Chiva, mercader, habitador de la dita ciutat, procurador meu, en lo dit nom reba e acosturne rebre les ànues pensions dels censals, recensos, violaris e altres reponsions e altres quantitats e béns meus e a mi pertanyents, e de les quals a mi fa delliurament e dóna e restitueix e per semblant de aquelles fa los paguaments per mi li són manats fer sens per mi no li és feta cautela alguna, e com yo fie d'aquell vull, man e ordén que, après òbit meu, lo dit honorable En Berthomeu Chiva per la hereua mia deiús escrita sia absolt e disfinit pleníssimament, e vull e ordén lo dit honorable En Berthomeu Chiva per sa sola simple loquela, sens prova alguna e sens jurament sia cregut del que dirà en nom de procurador meu ha rebut e donat e liurat a mi, e per manament meu ha donat. E açò sens cautela, jurament, o prova alguna més tan solament per sa simple loquela, segons he dit, e a mi plau. E si per subtilitat de dret, o en altra manera, per la hereua mia deiús escrita, o per altra qualsevol persona, serà demanat compte a aquell e per la dita rahó serà condemnat en pagar cosa alguna o restituir més del que aquell per sa

³⁷ VENTURA, J., La Bíblia valenciana. Recuperació de la història d'un Incunable en català, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1993, p. 29.

³⁸ AHN, *Osuna*, lligall 1273, n° 2, notari Antoni Barreda. Va ser publicat per primera vegada per CHINER GIMENO, J. J., "Aportació a la biografia de Joan Roís de Corella...", pp. 58-60.

sola loquela afermarà ésser tornador, sia del dit honorable En Berthomeu Chiva com de aquella dita quantitat ara, de present per al dit cas, temps e loch li faç legat de la dita quantitat en la qual serà condemnat. E a cautela ara per al dit cas, temps e loch absolch, defenesch e delliure lo dit honorable En Berthomeu Chiva de tota acció, pensió, qüestió e demanda que per la dita rahó li sia feta, faent-li de present per al dit temps, cas e loch pleníssima absolució, remissió e general fi e solemne e perpetual pacte, axí real com personal, d'aquí avant no demane aquell en juhí e fora juhí, e sobre les dites coses e sengles de aquelles, a mi e als meus, imposse callament perdurable com axí a mi plàcia e sia aquesta ma incommutable voluntat.

En tots los altres béns meu (s/c) mobles, semovents e immobles, deutes, drets e actions a mi pertanyents e pertànyer devents de lluny o de prop per qualsevol títol, causa, manament o rahó la magnífica Na Dalfina, germana mia, muller del magnífich mossén Loís Figuerola, cavaller, habitador de la dita ciutat, hereua mia pròpria e universal, faç e instituesch a fer dels dits béns a totes ses planes voluntats.

Aquest és lo meu derrer testament e darrera voluntat mia, lo qual e la qual vull valer e tenir e que valgua e tingua per dret de derrer testament meu e darrera voluntat mia e si per dret de derrer testament valer e tenir no porà, vull e ordén aquell valgua e tingua per dret de codicils e altra qualsevol darrera voluntat per tots aquells furs, privilegits e drets que mils valer e tenir porà.

Foren fetes les dites coses en la ciutat de València a trenta-hú del mes de agost any de la Nativitat de nostre Senyor mil quatre-cents setanta-huyt. Se - nyal de mi, dit Joan Roïç de Corella, testador des-sús dit, qui les dites coses faç e ordene e vull e ordén sien fetes eense-guides segons per mi son dispostes e ordenades.

Presentes foren per testimonis a les dites coses convocats e per lo dit testador preguats En Pere Steve *olim* barber, En Joan Meyans, fuster, e En Pere Vidal, scuder, habitants de la ciutat de València qui coneixien lo dit testador. E per semblant yo, Antoni Barreda, notari rebedor del dit testament, coneixia aquell.

En après, divendres qui.s comptava sis dies del mes de octubre de l'any de la Nativitat de nostre Senyor Jhesucrist mil quatre-cents norantaset a instància e requesta de la magnífica Na Dalfina Roïç de Corella, muller del magnífich mossén LUÍS Figuerola, cavaller, jermana y hereua escrita en lo desús dit testament, e en presència dels magnífichs mossén LUÍS Roïç de Corella, donzell, jermà del dit testador, e del dit mossén LUÍS Figuerola e en la casa de aquell, lo preinsert testament per mi, Pere Andreu, notari públich de la ciutat de València, regent les notes o llibres del venerable e discret En Antoni Barreda,

quondam, notari, fonch lest e publicat. E lest e publicat aquell, en continent la dita magnífica Na Dalfina de Corella dix que ella se retenia acord sobre la acceptació de la dita herència o repudació de aquella, e que lo ínterim temps algú no li precoregue ans li reste salvu e il-lés, requerint de premisis carta pública.

Presentis foren per testimonis a la publicació del dit testament, lo magnífich mossén LUÍS Mascó, cavaller, menor de dies, y lo honorable En Joan Caldes, student en arts de la ciutat de València.

De post vero die septima mensis octobris dicti anni millesimi .CCCC nonagesimi septimi, la dita magnífica Na Dalfina Roïç de Corella, muller del dit magnífich mossén LUÍS Figuerola, cavaller, convocats mi, Pere Andreu, notari, e los testimonis deiús scrits, declarant lo acord per ella retengut sobre la acceptació o repudiació de la dita herència, dix que acceptava la dita herència ab benefici de inventari, protestant que en fer aquell temps algú no li precorreque ans li reste salvu e il-lés, requerint carta publica.

Presentis foren per testimonis a les dites coses En Bernad Ferreres, student en arts del loch de la Gana, e En Ramon del Scrivà, scuder de Beru de Ay, habitants en la dita ciutat.

Les seues clàusules, com hem vist, són escasses. Estableix una disposició referent al mercader Bertomeu Chiva semblant a unes altres contingudes als testaments d'Aldonça Corella sobre la mateixa persona, en atorgar-li l'exempció dels possibles deutes contrets amb ell en raó de l'administració i el cobrament pel mercader dels censals de l'escriptor. D'altra banda, fa hereva universal dels seus béns la seua germana Dalfina, mentre que no deixa cap tipus de llegat als altres germans, per bé que sabem que, si més no dos d'ells -Lluís i sor Aldonça-, encara vivien quan va redactar el testament.³⁹ La presència durant la vida de Joan Roís de Corella d'una germana seua entre es monges de la Santíssima Trinitat de València ens permet suposar que el nostre escriptor era membre del cenacle teològic-literari format pels admiradors de sor Isabel de Villena, l'autora de la *V/fa Christi*.

Com es pot observar també, tampoc no hi fa al testament cap mena de referència a cap dels seus fills ni a Isabel Martínez de Vera, per bé que, segons el que ha posat de manifest Riquer i com a continuació veurem, Joan

³⁹ Lluís figura entre les persones que el 6 d'octubre de 1497 assisteixen a la lectura del testament de l'escriptor. Segons Sales, sor Aldonça prengué l'hàbit el 5 de maig de 1457 i professà l'endemà. Va ser abadessa del convent de Jerusalem de Barcelona el 7 de gener de 1495 quan comptava 53 anys per a, posteriorment, reformar el convent de Pedralbes (SALES, A., *Historia del Real Monasterio...*, pp. 129-130). Si la referència a l'edat de sor Aldonça el 1495 és correcta, degué haver nascut pels volts de 1442

Roís de Corella -el fill de l'escriptor i d'Isabel- degué nàixer si més no el 1474⁴⁰. Únicament podria ser entesa com una vaga referència a ells el «als meus» que figura a la frase «e sobre les dites coses e sengles de aquelles a mi e als meus imposse callament perdurable» de l'esmentat testament. Cal dir, però, que es tracta d'una frase molt corrent als testaments de l'època i que no sols es pot referir als fills de Corella sinó, també i amb més probabilitat, a la seua germana Dalfina i als altres germans seus.

Tenint en compte que aquests notaris -Antoni Barreda i Pere Andreu- tenen una especial cura d'assenyalar els dies transcorreguts entre el de l'òbit I el de la publicació del testament, i atés que en el cas de la darrera voluntat legal de Joan Roís de Corella no figura aquest lapse, cal concloure que l'escriptor va finir el mateix dia de l'obertura del testament, és a dir, el 6 d'octubre de 1497, com ja havia indicat Martí de Riquer⁴¹.

La relació entre Joan Roís de Corella i la seua hereva universal, la seua germana Dalfina, va ser molt estreta al llarg de tota la seua vida;

-El 30 de maig de 1474, l'escriptor fou un dels àrbitres entre Andreu Figuerola i Lluís Figuerola, casat en segones noces amb Dalfina Roís de Corella, en presència del notari i literat Joan Verdansa⁴².

-Joan Roís de Corella va ser designat marmessor del darrer testament del seu cunyat Lluís Figuerola⁴³.

-El 12 de gener de 1489, davant el suara esmentat notari, Corella intervé en un afer econòmic amb Andreu Figuerola i la seua germana Dalfina⁴⁴.

-Joan Roís vivia en una casa al costat d'altra de la seua germana⁴⁵.

A petició de Dalfina Roís de Corella, s'inventariaren els béns del seu germà difunt. Entre d'altres béns, hi figuren 780 volums del *Primer* i *Quart* del *Cartoixà* impresos el 1495 i 1496 i, a més, es fa referència a una donació de

39 Lluís figura entre les persones que el 6 d'octubre de 1497 assisteixen a la lectura del testament de l'escriptor. Segons Sales, sor Aldonça prengué l'hàbit el 5 de maig de 1457 i professà l'endemà. Va ser abadessa del convent de Jerusalem de Barcelona el 7 de gener de 1495 quan comptava 53 anys per a, posteriorment, reformar el convent de Pedralbes (SALES, A., *Historia del Real Monasterio...*, pp. 129-130). Si la referència a l'edat de sor Aldonça el 1495 és correcta, degué haver nascut pels volts de 1442

⁴⁰ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, p. 259.

⁴¹ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, p. 257.

⁴² RIQUER, W. de, *Història de la Literatura...*, p. 257. Aquest notari participà, com també ho feu Corella, en el certamen poètic celebrat a València el 25 de març de 1474 en llaor de la Verge Maria.

⁴³ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, p. 257

⁴⁴ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, p. 257.

⁴⁵ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, p. 258.

"molts llibres de teologia i altres" feta pel finat als frares del monestir de Sent Francesc, de València, on, en els seus darrers dies, Joan Roís de Corella. havia una cambra⁴⁶. Per a Jordi Carbonell, aquest allotjament "sembla indicar un cert canvi al final de la seva vida, en certa manera confirmat per les darreres obres que escriví. Potser l'hora de la vellesa fou per a Joan Roís de Corella, com ha estat per a d'altres, l'hora dels remordiments"⁴⁷.

Tenia Joan Roís de Corella en morir 62 anys i cal considerar-lo com un dels nostres més precoços escriptors ja que el seu debat epistolar amb el príncep de Viana degué realitzar-lo a molt tardar, si acceptem les datacions proposades pels especialistes, a les portes de complir els 26 anys.⁴⁸ Pel seu torn, la *Letra que Honestat escriu a les dones*, datada per Riquer el darrer trimestre del 1462⁴⁹, la va realitzar amb 17 anys.

Pocs dies després de la mort del nostre escriptor, el 10 d'octubre de 1497, Dalfina Corella, hereva universal del literat, féu una donació intervius de l'herència del seu germà a Isabel Martínez de Vera. Aquesta donació va ser ratificada davant el Justícia Civil de València el 18 de juny de 1502⁵⁰, Isabel era, segons Riquer, filla del cavaller de Cocentaina Joan Martínez de Vera i havia tres germans Joana, Iolant i Alfons⁵¹. A partir de la mort de l'escriptor, apareixerà sovint signant documents notariais al costat dels fills del literat -Estefania i Joan Roís de Corella- perquè era la seua mare⁵².

Per què Corella no es casà amb Isabel? La resposta a aquesta qüestió ha fet suposar a Martí de Riquer que Joan Roís de Corella fou sacerdot:

"Hem de suposar que Dalfina Roís de Corella, en cedir l'herència a Isabel Martínez de Vera, complí amb la voluntat que devia expressar-li de paraula el seu germà. I això, precisament, és el que indueix a creure que Joan Roís de Corella fou sacerdot i que, per aquesta raó, no cregué oportú llegar testamentàriament els béns a l'amistancada. Res no li impedia de casar-se (com féu el Reverend Joan de Rocafort, mestre en Teologia) si no hagués estat ordenat *In sacris*. És

⁴⁶ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, p. 258.

⁴⁷ CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., pp. 19-20.

⁴⁸ "El Debat epistolar amb el Príncep de Viana es pot situar entre el juliol del 1458 i el juliol del 1459 o bé entre el 28 de març i el 22 de novembre del 1460 o entre el 12 de març i el 23 de setembre del 1461" (RIQUER, M. de, *Aproximació al Tirant lo Blanc*, Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1990, p. 301).

⁴⁹ RIQUER, M. de, *Història de la literatura...*, p. 285

⁵⁰ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...* pp. 259-260.

⁵¹ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...* pp. 258-259.

⁵² Concretament, Martí de Riquer esmenta la venda d'uns censals efectuada el 7 d'abril de 1498 i el 6 de juny de 1499 (RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, p. 258).

molt possible, no res menys, que els amors entre Corella i Isabel Martínez de Vera fossin anteriors a l'ordenació d'aquell, car, com sia que al document signat per les tres germanes [*d'Isabel*] el nom del fill no porta indicació d'ésser menor d'edat, podem suposar que aleshores (agost de 1494) tenia més de vint anys. I això ens porta a situar la data més pròxima dels amors de Corella i Isabel el 1473, encara que és molt possible que haguessin començat bastant abans, probablement quan l'escriptor era estudiant en Teologia⁵³.

En opinió de Cíngolani, "Corella no pertanyia a cap orde religiós ni havia estat ordenat sacerdot, i probablement només era un clergue que havia rebut els ordes menors"⁵⁴.

Per a Jordi Carbonell, Corella va tenir relacions amoroses amb altres dones: "Ell mateix sovint parla de les seves experiències amoroses. I sense lloc a dubtes, com a la *lletra* del Trinity College; "no fiant en la pobrea del meu poc o despoblat entendre mas en *l'experiència que tinc*, havent *moltes vegades* sofert lo mal que de present a vós tan fort turmenta: *navegant en h tempestuós mar d'amor deshonest* he sovint encorregut naufragis en vàlida fortuna batent los esculls ab la proa de *mos volers de continu endreçats a dones Ingrates*" [...] La relació amorosa que l'escriptor mantingué amb Isabel degué durar, doncs, almenys des de 1473 fins a la seva mort. D'altra banda, coneixem també els seus amors tempestejats amb Caldesa, que tingueren tanta projecció en l'obra literària. També tenim el testimoni de les *Lletres a lolant d'Urleda*, un personatge femení no identificat, i, encara, tenim el fet que el senyal "Flor d'honestat" amb què comença l'estrofa que tanca la *Història de Santa Magdalena*, dedicada a Lionor de Flors, vídua de Vallterra, coincideix amb el senyal de la poesia que comença "Mos ulls tancats perquè altra no mire", la qual cosa fa pensar en una relació amorosa amb aquesta dama. Així, coneixem quatre amors de l'escriptor (si Isabel Martines de Vera no és lolant d'Urleda). A part hi ha les innombrables aventures amoroses de què ens parla repetidament al llarg de la seva obra i no hi ha cap raó per a suposar que siguin elucubracions literàries"⁵⁵.

El fill del nostre literat esdevingué cavaller i comanador de l'orde de Sant Jaume de l'Espasa⁵⁶. El 13 de maig de 1502 els jurats de València "atentent que lo Rv. mossen Joan Corella quondam feu e ordena una bella obra sobre

⁵³ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, p. 259.

⁵⁴ CINGOLANI, S.M. "D'Aquiles a Jesús. Reflexions sobre la cronologia de les obres de Joan Roís de Corella", *Anuari de l'Agrupació Borriana de Cultura*, VIII (1997), p. 77. Com veurem en un altre lloc d'aquesta Introducció, diversos Investigadors consideren que la Caldesa literària no amaga cap dona real.

⁵⁵ CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., pp. 16-17.

⁵⁶ RIQUER, M. de. *Història de la Literatura...*, p. 258.

los pasis lo qual lo fill de aquell vol fer stampar per ço provehexen que nengú altre si no aquell stampe e faça stampar aquella dita obra dins terme de dos anys sota pena de prohibició e perdre la dita obra"⁵⁷.

II.- JOAN ROÍS DE CORELLA: APROXIMACIÓ LITERÀRIA

Des del punt de vista literari, Joan Roís de Corella ocupà un lloc preeminent en el seu temps i va rebre forts elogis dels seus contemporanis. En efecte, el príncep Carles de Viana, abans de 1461, en el transcurs del seu famós debat epistolar amb Corella, dirà d'ell; "Mas si Héctor por doctrina de Otea, e Platón por descendencia de Neutumno Escaliccierón, ni al uno el dono, nin al otro natura, non de tanto dotaron, que de menor grado s'estime la limpieza de vuestro ingenio e la buena habitud de vuestro saber e costumbres"⁵⁸, al seu Joí de Paris Joan Escrivà confessa imitar les poesies de Corella⁵⁹; en la Qüestió entre Fenollar, Vidal, Verdansa i Vilaspinoso els elogis a la seua figura són hiperbòlics⁶⁰; en el Somni de Joan Joan, Jaume Gassull ficarà Corella al costat de la Bíblia i del Tirant:

"Digau, senyora,
i vós, que sou gran oradora
i gran legista,
al-legau tant lo Salmista
i lo Tirant;
perquè esta i jo estam altercant,
digau-nos: com
lo déu d'Amor ha nom de
nom? -
-Diga-us hoella,
que del senyor mossén Corella
llog los mès dies
totes les seues poesies"⁶¹

⁵⁷ CARRERES DE CALATAYUD, F. de A., "Noticias referentes a diversas obras literarias", Boletín de Ja Sociedad Castellonense de Cultura, XXV (1949), pp. 625-626.

⁵⁸ MARTÍNEZ, T., "Estudi Introductor" a Joan Roís de Corella..., p. 8. Sobre aquest debat, vid. CARBONELL, J., "Sobre la correspondència literària entre Roís de Corella i el príncep de Viana", *Estadis Romànics*, V (1955-1956), pp. 127-139.

⁵⁹ CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 35.

⁶⁰ Carbonell enumera els següents elogis "Altre que vós del cel en l'esfera, / senyor de saber, no veig tan loat" (Fenollar); "Fènix sens par", "si Tul·li escrivint a vós coneguera / ... ni prosa ni rims jamás componguera; / oint vostre dir Misseu no es perdera / i Orfeu de sonar se fora deixat" (Vilaspinoso); "Virgili vivint d'aquest aprengeura" (Verdansa); "Lo mestre gran de la seient milícia, / la clara llum d'esta ciutat tamanya / l'abundant niu que farta tota Espanya (Estela)" (CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 35). Sobre el barceloní Estela, vegeu MARTÍNEZ, T., "L'obra del comanador Miquel Estela", dins *Miscel·lània Joan Bastardas*. 3, Barcelona 1990, pp. 77-109.

⁶¹ PITARCH, V. & GIMENO, LL., *Lo procés de les olives. Lo somni de Joan Joan*, Ed. Tres i Quatre, València 1988, p. 203.

Ultra aquestes elogioses citacions d'autors contemporanis, el traductor del *Cartoixà* es relacionà amb altres lletraferits valencians: Ausiàs Roís de Corella pare de Joan Roís de Corella- tenia, com acabem de veure, vincles familiars amb Pere i Ausiàs March i amicals amb el pare de l'autor del *Tirant lo Blanc*, una obra on Joanot Martorell inserí nombrosos fragments d'obres de Corella⁶². Com afirma Tomàs Martínez, per a qui resulta evident l'influència de Corella en determinats cercles literaris i sobre l'obra concreta d'algun autor coetani, aquesta

"petita xarxa de coneixences més o menys estretes en el món social valencià de la primera meitat del segle XV pot ajudar a explicar algunes influències de l'obra de Corella sobre la d'altres escriptors, com ara Joanot Martorell, i esdevenen un factor circumstancial a l'hora d'avaluar els seus contactes amb membres destacats de la intel·lectualitat del moment i el paper central que li pertoca.

Sabem que al voltant de Fenollar s'aplegava un grup d'autors amb preferències per les composicions de caire més realista, redactades amb un llenguatge més directe, de la mateixa manera que Corella i alguns nobles barons virtuosos es reunien a casa de Berenguer Mercader per tal de, rompent el silenci, escoltar -i escoltar-se- ovidianes proses en "estil de valenciana prosa". [...] Tanmateix, no és pertinent plantejar-nos la idea de dos cercles literaris totalment tancats, sobretot en una ciutat com la València d'aleshores, on més o menys tot-hom dedicat a aquests afers devia conèixer-se i tractar-se gairebé per necessitat. Tenim notícia, per exemple, de dues demandes literàries que Fenollar dirigí a Corella, aquelles que en les edicions modernes porten els títols *Imperfeció humana* i *¿Pot matar pietat?* En aquest darrer cas, la relació entre el canonge i el mestre en Teologia era obligada, per "ofici". No eren les úniques relacions, però. Resta totalment comprovada l'admiració que una altra escriptora, sor Isabel de Villena, abadessa del convent de la Trinitat de València, exercí sobre els escriptors més considerats d'aleshores i els elogis que li adreçaren autors com el mateix Bernat Fenollar, Jaume Pérez, Pere Martines i Miquel Pérez, fins al punt que s'ha parlat, amb molt bon criteri, d'un "cenacle teològic-literari format pels admiradors de sor Isabel", d'uns contactes literaris -de lite-

⁶² -Barcelona 1 996. Sobre aquestos plagis, vld. RIQUER. M. de, *Aproximació al Tirant...*, pp. 298-301 ; CHINER, J. J., "Batalla a ultrança per Joanot Martorell", A sol post. *Estudis de Llengua i Literatura 2 (1991)*, pp. 101-104; MIRALLES, C., "Raons de Mirra en boca de Carmesina (encara un altre plagi de Roís de Corella en el "Tirant lo Blanc")", *Miscel·lània Jordi Carbonell*, 2 (1991). pp. 5-16; GARRIGA, C., "Caldesa I Carmesina: Roís de Corella plagiat en el "Tirant lo Blanc", *Miscel·làni Jordi Carbonell*, 2 (1991), pp. 17-27; HAUF, A., "Tirant lo Blanc: algunes qüestions que planteja la connexió corelliana". dins *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant-Elx 1991)*, vol. 11, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993. pp. 69-116 1, finalment, GUIA., De *Martorell a Corella. Descobrim l'amor del «Tirant lo Blanc»*. Ed. Afers, Catarroja

ratura religiosa, val a dir -més o menys habituals, Corella hi devia ser. Afortunadament, gràcies a la documentació aportada per J. J. Chiner, podem confirmar ara que Corella tenia una germana, Aldonça, monja al mateix convent de la Trinitat. La relació Corella -sor Isabel de Villena sembla, aleshores, inevitable, Així doncs, Martorell es tractava amb Ausiàs March, March amb el pare del nostre autor i Joan Moreno, Moreno amb Fenollar, Fenollar amb Corella i sor Isabel, sor Isabel amb Jaume Roig, etc, Tot açò sols fa que testimoniejar la imatge d'una ciutat amb un fort tramutament d'amistats literàries i personals, al qual no serà aliè Joan Roís. El fet de limitar els darrers decennis de literatura a València a dos o tres cercles tancats redueix estèrilment la visió de la societat i de la cultura d'aleshores. Si mancava una cort que aglutinés els lletraferits, la mateixa ciutat, el públic, havia de fer sorgir espais adients per a l'exercici literari: tertúlies, certàmens, llibres. Això canviarà al principi del segle XVI"⁶³.

La fama de Corella desaparegué ràpidament fins al punt que ni Onofre Almudèver, ni Gaspar Gil Polo, vers 1560 fan menció d'aquest escriptor. L'explicació, per a Jordi Carbonell, rau en el fet que els lectors més asidus de Corella eren els membres de la classe dirigent, els homes i dones dels cenacles aristocràtics que, a partir de la guerra de les Germanies (1520-1522), es polaritzen al voltant de la corona i dels seus representants vlreïnals, sobretot de Germana de Foix, al mateix temps que practiquen un mimetisme cultural. Així, continua Carbonell, "és impossible d'acceptar que el clima literari creat a la València del temps de Roís de Corella s'esvaís com el fum. El que passa és que la classe social que detenia el poder polític tenia les seves arrels de poder fora del país: per això s'aliena culturalment. I per això la línia literària que havia encetat Roís de Corella no té repercussions dins la nostra literatura. Això, però, no és provocat per aquest escriptor. Ell no hi té res a veure. El seu mèrit és d'haver creat unes fórmules literàries noves, en bona part perfectament aprofitables per unes generacions successives si hi haguessin estat. La *Galatea* de Cervantes, per exemple, no està tan lluny de les tècniques narratives i de l'estil boccaccià de Corella. Si al nostre país aquesta successió no es produeix no és culpa del qui hi posà la primera pedra sinó dels qui no hi posaren les següents"⁶⁵.

El silenci sobre Roís de Corella i la seua obra és absolut entre la guerra de les Germanies i 1747, moment en què Josep Rodríguez en la seua *Biblioteca*

⁶³ MARTÍNEZ, T., "Estudi introductor" a Joan Roís de Corella..., pp. 9-10.

⁶⁴ CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 36.

⁶⁵ CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 37.

Valentina cita l'única obra del nostre escriptor que el coneixia, el *Cartoixà*, En temps més recents, la crítica literària admirà les seues poesies religioses - Milà i Fontanals, Menéndez y Pelayo, Carles Riba- però, unànimament, blasmà de les proses corellianes plenes, segons Rubió i Balaguer, de la "*freda i declamàtoria retòrica de l'autor*" i que, el seu pare Antoni Rubió i Lluch, qualificà de "*sintoma fatal de decadència*"⁶⁶,

Ramon Miquel i Planas, amb la seua edició de les *Obres de Joan Roís de Corella* publicada l'any 1913 i S. Guinot, l'any 1921, amb la seua edició del *Parlament en casa de Berenguer Mercader* i de la *Tragèdia de Caldesa*, van ser els pioners de la revalorització de Corella i de la renovació del nostre coneixement sobre aquest lletraferit valencià. En el bienni 1954-1955, Jordi Carbonell i Ana M. De Saavedra trenquen amb la tradicional visió dels historiadors de la literatura sobre Joan Roís de Corella i encapçalen una nova etapa, on s'intenta acostar-se a l'obra de l'escriptor valencià sense cap perjudici⁶⁷. En les dos dècades següents, l'esplèndida síntesi sobre Corella redactada per Martí de Riquer⁶⁸, la suggerent lectura de Joan Fuster⁶⁹ i, sobre tot, les edicions i estudis de Jordi Carbonell⁷⁰ han suposat un avanç considerable en els estudis sobre la producció literària corelliana. De llavors ençà, el nostre coneixement sobre el lletraferit quatrecentista valencià ha augmentat considerablement gràcies, entre d'altres, a les magistrals i modèliques investigacions de Lola Badia; a la publicació per J. Almiñana del facsímil del manuscrit mayansà de les obres de Corella i a les lloables edicions de M. Gustà de la *tragèdia de Caldesa i altres proses* o del *Psalteri* corellianà feta per J. A. López Quiles i V. Ribes Palmero⁷¹; a l'esplèndida i suggeridora edició de Tomàs Martínez i als seus admirables estudis sobre aquest autor; a les imprescindibles anàlisis filològiques de Curt Wittlin, Annamaria Annichiarico

⁶⁶ RUBIÓ I LLUCH, A., "El Renacimiento clásico en la literatura catalana", *Discurs de recepció a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* (Barcelona, 1889), p. 89.

⁶⁷ CARBONELL, J., "Les paraules en l'estil de Joan Roís de Corella" dins *Homenatge a Carles Riba en complir seixanta anys*, Barcelona 1954, pp. 140-142; CARBONELL, J., "Sobre la correspondència literària entre Roís de Corella i el príncep de Viana", *Estudis Romànics*, V (1955-1956), pp. 127-139; SAAVEDRA, ANA M., "El humanisme català: Roïç de Corella". *Clavileño*, num. 35. any VI (1955), pp. 43-47.

⁶⁸ RIQUER, M. de, *Història de la literatura...*, pp. 254-320.

⁶⁹ FUSTER, J., "Lectura de Roís de Corella" dins *Obres completes*, vol. I, Barcelona, Edicions 62, 1968, pp. 285-313.

⁷⁰ CARBONELL, J., "Joan Roís de Corella, entre el viure i l'escriure". *Ullal*, 4 (tardor 1983), pp. 19-28; CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella, *Obra profana*. València, Ed. Tres i Quatre, 1983, pp. 7-38.

⁷¹ ROÏÇ DE CORELLA, *Obres de Joan Roïç de Corella*, edició de Josep Almiñana Vallés, València, Ed. Del Cénia al Segura, 1985; ROÏS DE CORELLA, J., *Tragèdia de Caldesa i altres proses*, edició de M. Gustà, Barcelona, Edicions 62-La Caixa, 1980; ROÏS DE CORELLA, J., *Psalteri*, a cura de J. A. López Quiles & I. V. Ribes Palmero, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.

CHINER GIMENO, J.J., "Joan Roís de Corella. Una aproximació a la seua vida i obra", en SAXONIA, L., *Meditationes vitae Christi (en valencià)*, «Lo Quart del Cartoixà», arromançat per Johan Roïç de Corella, facsímil de la edició valenciana de 1496, València, Ayunt. de València, 1998, pp. 14-58.

i Albert Hauf⁷²; a les notícies biogràfiques proporcionades per Jordi Ventura i Jaume J. Chiner⁷³; a les renovadores i intel·ligents investigacions de Stefano M. Cingolani⁷⁴, etc.

Quant a l'anomenat "estil de valenciana prosa" que apareix tan lligat a la figura de Roís de Corella en les històries de la nostra literatura, resulta molt aclaridora de la postura de la crítica actual l'opinió d'Antoni Ferrando per a qui aquesta denominació té un doble vessant; per un costat, es refereix a un estil "artizant" i, per l'altre, posseeix també un abast geogràfico-filològic particularista⁷⁵. En aquest mateix sentit, Tomàs Martínez conclou;

"Que hi ha al darrere del terme "estil de valenciana prosa", que identifica els escrits de Corella i d'altres autors valencians de l'època? En el seu vessant estètic, és el nom que alguns escriptors usaren en algunes de les seves obres per tal de denominar una voluntat d'estil caracteritzada per un gust especial per la construcció llatina (sobretot pel verb *in fondo*, al final de l'oració), l'acumulació de determinadors, l'abundància de perífrasis i de cultismes i llatinismes, l'ús de gerundis i participis (ben sovint en construccions semblants a les llatines, sobretot amb el participi de present), la preferència per l'hipèrbaton i l'alteració, i fonamentalment una afecció decidida pel llenguatge retòric i ampul·lós, que de vegades distorsiona l'harmonia i la delicadesa del sentiment transportat per la lletra. Això sí, sempre produeix una sensació *d'alteritat*, de desviació respecte a la llengua usual, la qual es

⁷² WITTLIN, C.J., "Joan Roís de Corella. Introducció a una concordància de les seves obres" dins *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant-Elx 1991)*, vol. I, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, pp. 327-366; WITTLIN, C.J., "Un text inèdit de Joan Roís de Corella; *La Visió a la porta de la Senyora Nostra de Gràcia*, del 1487", A *Sol Post. Estudis de llengua i literatura*, 3 (1995), pp. 257-268; ANNICCHIARICO, A., "Perquè tragèdia? il gioco delle ambiguità nella *Tragèdia de Caldesa* di Joan Roís de Corella", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XLIII (1991-1992), pp. 59-79; ANNICCHIARICO, A., *Varlanti corelliane e "piagi" del "Tirant"*, Bari, Schena, 1996; HALIF, A., "Tirant lo Blanch: algunes qüestions que plantegen la connexió corelliana", dins *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant-Elx 1991)*, vol. II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, pp. 69-116.

⁷³ VENTURA, J., *La Bíblia valenciana. Recuperació de la història d'un Incunable en català*. Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1993; VENTURA, J., *Inquisició espanyola i cultura renaixentista al País Valencià*, València, Ed. Tres i Quatre, 1978. CHINER, J.J., "Aportació a la biografia de Joan Roís de Corella: noves dades sobre el seu naixement i la seua mort", *Caplletra*, XV (1993), pp. 49-62. CHINER, J.J., *El viure novel·lesc. Biografia de Joanot Martorell amb un fragment d'un manuscrit del Tirant lo Blanch*, Alcoi. Ed. Marfil, 1993; CHINER, J. J., *Ausiàs March I la València del segle XV (1400-159)*, València, Ed. Consell Valencià de Cultura, 1997.

⁷⁴ CINGOLANI, S. M., "D'Aquiles a Jesús. Reflexions sobre la cronologia de les obres de Joan Roís de Corella", *Anul de l'Agrupació Borriana de Cultura*, VIII (1997), pp. 67-85.

⁷⁵ "Les expressions valenciana prosa o valenciana llengua [...] no foren, doncs, per als escriptors í public coetanis sinó formes rebuscades de dir llengua valenciana [...]. Ara bé, el fet que tals expressions hagen estat usades pròdigament pels valencians quatrecentistes i que les obres més representatives d'aquest estil "artizant" siguen precisament les escrites per autors valencians, fa que avui ens resulte còmode d'utilitzar-les amb connotacions més aviat estilístiques. Altrament, la nostra Interpretació no pressuposa tanmateix que els valencians coetanis les usassen amb un propòsit lingüístic secessionista" (FERRANDO, A., *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*, València, Institut de Filologia Valenciana, 1980, pp. 131-132 apud MARTÍNEZ, T., "Estudi Introductor" a Joan Roís de Corella..., p. 12).

vol dignificar tot apropant-la al llatí. Aquesta *alteritat*, aquesta impressió que en molts lectors actuals de Corella pot provocar cert disgust, es limita a les seves obres en prosa, la major part de les quals, curiosament, reelaboren narracions ovidianes mitològiques o perfils extrets de repertoris hagiogràfics de coneguda difusió medieval, és a dir, lectures que necessiten, per llur procedència i difusió, i fins i tot per la temàtica, un to que les desvie d'allò més ususal. De segur que tant la mateixa existència de versions assequibles i la familiaritat amb tècniques de traducció d'obres llatines (amb les evolucions pertinents), com les mateixes habilitats en la dicció llatina apreses en les escoles, tenen molt a veure amb el procés evolutiu cap aquest estil. Fet i fet, l'expressió "valenciana prosa" apareix en bastants traduccions de l'època i en obres que podríem incloure en el grup de proses sentimentals (i el llenguatge retòric esdevé una característica del gènere), com la *Càrcer d'Amor* en la versió de Bernardí Vallmanya. Em sembla, però, que no es pot oblidar de cap manera que, per bé que unida a altres circumstàncies literàries i culturals importants, bàsicament es tracta d'una elecció determinada per la ideologia lingüística: el *vulgar* es diferent -i inferior- al llatí i per això mateix hom pot encetar un procés de dignificació basat en la imitació[...]

La prosa, la "valenciana prosa", amb tot d'enfarfegament retòric, sense marcs ni límits exactes de definició, en aquest cas, i en molts d'altres, reflectia, com ja hem vist, un exercici conscient *d'alteritat*, que trobava aliats incondicionals en la tradició de les traduccions medievals i en els manuals de redacció epistolar, que ben sovint relacionaven elegància amb artificialitat i amb seguiment dels recursos lingüístics llatins t que tanta influència tingueren en la formació "professional" de molts creadors del quatre-cents. Aquesta era la base apropiada a partir de la qual el nostre autor i altres afins pogueren configurar o, si més no, seguir un estil adient als seus interessos (de superació de la realitat més immediata i de voluntari allunyament de les pautes lingüístiques i literàries) i als gèneres que conreaven (sentimentals, al·legories, mitològics...) ⁷⁶.

El període ciceronià de tradició boccacciana estarà present en l'obra narrativa de Corella, segons Jordi Carbonell. Acertadament, aquest il·lustre investigador opina que la prosa corelliana posseeix un ritme nascut de l'harmonia de l'estructura sintàctica, de la fluïdesa dels mots i dels finals plans o esdrúixols. D'aquesta manera, continua opinant Jordi Carbonell, la prosa del lletraferit valencià "tan censurada per molts crítics al·legant que és obscura, amanerada i contrària al geni de la llengua, és d'una estructura, complexa

⁷⁶ MARTÍNEZ, T., "Estudi Introdutori" a Joan Roís de Corella..., pp. 11-13 i 27. uc

certament, però perfectament harmònica en les insercions i les coordinacions, contràriament al que s'esdevé amb d'altres escriptors humanistes en els quals la coordinació és preponderant. La voluntat d'estil, l'intent de reconstruir amb els elements de la llengua vulgar un sistema ric com el llatí, objectiu que es troba en tots els escriptors humanistes en vulgar, és evident en la prosa de Corella. Els recursos que posarà a contribució seran sobretot els següents: un gran nombre de neologismes en lèxic, no tots creats, és clar, per ell, però si seleccionats sistemàticament (*sins, pestilència, pompa, embal-samar, mixtura, escintil-la, col-lori, etc*) la gran riquesa d'usos del gerundi i del participi, incloent-hi l'abundor del participi de present; l'acumulació d'adjectius, de substantius, de verbs -de vegades ajuntant formes personals i no personals, com en la freqüent combinació del gerundi amb una forma personal-, de complements preposicionals, de subordinades i de coordinades; l'hipèrbaton, tant en la freqüent transposició de complements respecte a llur nucli com en l'ús sistemàtic del *verbo in fondo*; la abundància de perífrasis, especialment verbals (*ésser forçat* en lloc de 'caldre', *tenir fallença* en lloc de 'faltar', etc.) i construccions negatives en lloc d'afirmatives (*no menys fort* per 'més fort', *no tard* per 'aviat', *no ab suaus passos* per 'de pressa', *no dessem-biar* per 'assemblar-se', *no molt gran* per 'petit', etc.)⁷⁷. Segons Carbonell, l'evolució de la prosa corelliana cap a la plena maduresa hagué de tenir lloc, forçosament, entre 1458 (*la Tragèdia de Caldesa* encara no té exemples de gerundi pleonàstic, ni d'altres recursos estilístics paral·lels) i el 1471; probablement, vers 1460-1462⁷⁸,

Seguint les petjades de la major part dels historiadors de la literatura que han analitzat la producció literària de Joan Roís de Corella, hi podem classificar les seues obres d'acord amb la seua temàtica profana o religiosa.

II. 1.- Obra profana

S'ha afirmat repetides vegades que Roís de Corella és el poeta més "modern" de la nostra literatura medieval atés que la seua obra poètica -on conviuen estrofes d'un lirisme puríssim amb d'altres de fort dramatisme-, respon a una sensibilitat més pròxima a nosaltres⁷⁹. Pel contrari, en la prosa utilitzarà els clàssics antics -Ovidi, Sèneca i Virgili- al costat d'humanistes

⁷⁷ CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 31.

⁷⁸ CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 33.

⁷⁹ CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 25

com Dant, Petrarca i Boccaccio⁸⁰. En opinió de Jordi Carbonell, "Joan Roís de Corella, partint d'aquesta doble tradició humanista ovidiana i boccacciana, crea un nou estil literari en la nostra llengua [...] No inventa grans arguments: els treu, bé de la tradició literària esmentada, bé de les anècdotes de la seva vida personal. Els aplica una tècnica literària nova en la nostra literatura, procedent en part dels seus models -Ovidi, Boccaccio-, en part de la seva pròpia capacitat de creador. i els dóna una forma estilística que, partint del model boccaccià, evoluciona cap a solucions lingüístiques originals, les quals, sense violentar la llengua més enllà de les seves possibilitats estructurals, arriba al grau màxim de desenvolupament de la nostra prosa humanística. Corella no arriba a crear cap obra del gruix del *Tirant* o de *l'Espill*. Però el conjunt de la seva producció en prosa és un bloc imponent, d'una gran qualitat literària i amb algunes peces excepcionals"⁸¹.

Quina intencionalitat cercava Corella amb aquestes obres de temàtica mitològica? Una resposta ens la proporciona Tomàs Martínez qui veu una forta intencionalitat didàctico-moral en Corella car "el premi que guanyen aquells que s'aventuren a passar per les tempestuoses mars de Venus amb "foll navegar" és simplement i plana la fatalitat, la desgràcia, la mort. El guardó que s'atorga a aquells que porten lluny la seva passió, fins i tot superant els límits èticament permesos (és a dir, molt més enllà de la pura transgressió de la castedat), és sempre, doncs, negatiu. En dóna fe Medea amb les seves paraules; i també les metamorfosis de Biblis i Mirra en font i arbre, respectivament, que volen ser recordació de la trista fi del seu amor errat. L'aprofitament del material mitològic va en aquesta direcció"⁸².

Aquest didactisme moral està lligat a un fet clar, segons demostra el suara esmentat professor de l'Universitat de Castelló a partir del pròleg al *Parlament en casa de Berenguer Mercader* on el lletraferit medieval reproduceix -o ens fa creure que reproduceix- una mena de tertúlia literària entre

⁸⁰ Ovidi (*l'Ars amandi*, les *Heroides*, *tes Metamorfosis*) serà una de les fonts més importants de Roís de Corella en l'elecció de lemes i en la tònica sentimental. És natural que, tenint en compte les característiques temperamentals del nostre escriptor, l'obra del qui era considerat com un portaestendard dels enamorats fos objecte de la seva predilecció. Al seu costat, el Sèneca de les *Tragèdies* també és posat a contribució, bé que molt menys. Virgili hi tindrà un paper molt secundari.

Al costat dels clàssics antics, els humanistes del quatre-cents tingueren com a centres d'atenció especial Dant, Petrarca i Boccaccio, sobretot els dos darrers" (CARBONELL.), "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 26).⁰

⁸¹ CARBONELL, J. "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 27.

⁸² MARTÍNEZ, T., "Estudi introductor" a Joan Roís de Corella..., p. 25. Sobre aquest tipus de lectura moral dels mites amorosos, vegeu BADIA, L. «En les baixes antenes de vulgar poesia": Corella, els mites i l'amor», dins *De Bernat Metge a Joan Roís de Corella*, Barcelona, Ed. Quaderns Crema, 1988, pp. 145-180.

Berenguer Mercader, Joan Escrivà, Guillem Ramon de Vilarasa, Lluís de Castellví i Joan de Próixita: Per a Corella, la teologia és superior a qualsevol altra disciplina, és la senyora de totes les ciències⁸³.

"Corella davalla, doncs, de la Teologia a la vulgar poesia, per tal de recórrer després el mateix camí en sentit invers. D'aquesta manera, les proses vinculades al cicle troià (*Lo juí de Paris, Raonament entre Telamó i Ulixes, Lletra d'Aquil·les i Polícena i Plant de la reina Hècuba*) en darrer terme tenen com a element originari comú el fet de la luxúria, del desig de Paris per la grega Helena, trofeu que Venus li atorga en compensació per haver-la elegida la més bella de les deesses. Els esdeveniments fatals que açò provoca exemplifiquen perfectament les catàstrofes que deriven de l'amor-passió, sense cap espai per a la misogínia. Igualment en les altres proses, més independents des del punt de vista mitològic (*Lo jardí d'amor, Lamentació de Biblis, Història de Jàson e Medea i La història de Leànder i Hero*). Com diu Berenguer Mercader al *Parlament*, es tractava d'oferir "aparellades viandes" que fossin alhora exquisides literàriament i profitoses moralment [...]

Les anècdotes ovidianes, de les *Metamorfosis* i de les *Heroides*, sobre els amors infeliços d'un grapat d'éssers moguts per la passió, esdevenien un espectacle que podia assegurar tant la desviació de la quotidianitat -que d'alguna manera buscaven Corella i els seus amics enfront d'una literatura més realista, també lingüísticament, que va prenent consistència a la València del segle XV- com l'efecte més colpidor del contingut dramàtic. Però el cas és que les desgràcies d'Hècuba i companyia eren conegudes pels contertulians de Mercader i per una part important dels destinataris (I de les destinatàries) de les proses mitològiques. [...]

Importen més les recreacions dels sentiments a què condueix, directament o indirecta, aquest amor desordenat i la seva vinculació lingüística, que no pas la transmissió rigorosa de la història mitològica o fins i tot la imitació precisa de l'estil ovidià, l'elegància del qual a penes s'aconsegueix transportar. És evident que hom hi guanya en plasticitat i en efectisme allò que hi perd en anècdota clàssica. Corella ho utilitza en benefici propi. En Ovidi trobà la possibilitat d'exercitar les filigranes retòriques i d'oferir espectacles d'amor d'un tarannà diferent a aquell assumit als seus poemes, essent aquests d'una originalitat i valor superiors, per tal de satisfer uns objectius molt personals, de caire estètics i professional, i alhora llevar «les àncores de pereós oci» a fi de transportar als desvagats d'alta condició relats que

⁸³ MARTÍNEZ, T. "Estudi introductor" a Joan Roís de Corella..., p. 25. Segons fa constar aquest autor, al *Triumfo de les dones* Corella tornarà a anomenar-la així.

normalment no eren capaços de gaudir en versió original, per molt que aquests mites fossin d'un tema conegut amb escreix i per moltes limitacions filològiques que el relator hi tingués [...]

Curiosament, com que aquesta literatura es basa en uns altres materials i en uns altres gèneres preexistents en gran part, la impressió de novetat ha de raure en el llenguatge, gairebé condicionat a crear un to suficientment distanciador respecte al món, a les coordenades reals, a través de l'estilització. Les proses sentimentals, formulades amb la progressiva eliminació de l'acció i amb l'augment de la descripció dels estats, intenten allunyar-se de tota limitació de temps i espai, i per això mateix reivindiquen *l'alteritat* en totes les seves diverses parcel·les⁸⁴.

Des d'un punt de vista cronològic⁸⁵, la majoria de les obres profanes en prosa de Joan Roís de Corella es poden qualificar de juvenívoles;

-El *Raonament de Telamó e de Ulixes* és, probablement, molt primerenc.

-El *Debat epistolar* amb Carles de Viana, va ser escrit entre juny de 1458 i setembre de 1461,

-La *Tragèdia de Caldesa*, escrita el segon semestre de 1458.

-Les *lletres d'Aquil·les e Policena*, les *lletres a iolant d'Urleda*, així com la *lletra consolatòria* corresponen, a judicar per llur estil, a un període relativament pròxim a la *Tragèdia de Caldesa*.

-El *Triümf de les dones*

-La *lletra que Honestat escriu a les dones*, redactada el darrer trimestre de 1462.

-El *Plant dolorós de la reina Hècuba*,

-*lamentació de Biblis*, anterior a 1486.

-*lamentacions de Mirra, Narcís i Tisbe*, anterior a 1486.

-El *Parlament en casa de Berenguer Mercader*, anterior al març de 1471.

-La *Història de Jàson i Medea*.

-La *Sepultura de Mossén Francí Aguilar*, redactada el novembre de 1482.

⁸⁴ MARTÍNEZ, T., "Estudi Introductor" a Joan Roís de Corella..., pp. 27-31.

⁸⁵ Aquestes dades cronològiques es troben a RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, pp. 316-317 i CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., pp. 20-34.

-Sirventés contra Bernat del Bosch, anterior a setembre de 1466.

-Epitafi de Perot Penarroja, vers 1487.

-*Lo joí de Paris i la Història de leànder i Hero*, són anteriors a 1486 i estarien entre les darreres obres profanes de Corella⁸⁶.

Recentment, Stefano Maria Cingolani ha proposat una nova cronologia per al conjunt de les obres mitològiques de Corella; "totes les proses mitològiques (inclosa la *Tragèdia* i excloent-hi el *johí*) es daten abans de 1460, si no fins i tot dintre del 1458, se'n deriva que l'època no religiosa de la producció de Corella es divideix en dues fases netaments diferents, ben coherents al seu intern. Una, que acaba al voltant de 1458, quan encara era estudiant *d'artes*, durant la qual es dedica a les versions clàssiques i que s'acaba, si més no idealment, amb la *Tragèdia*. Una altra, que comença potser amb la correspondència amb Carles de Viana, amb la *letra consolatoria* i amb el *johí*, se situa immediatament després de la *Tragèdia*, és a dir, entre 1458-1459 i principis dels anys seixanta, època en la qual es dedica a les poesies i a les proses moralitzants (*Trihunfo*, *Letra de Honestat*) i que conduirà aparentment entre 1462 i 1465, amb la *Vida de Santa Ana*."⁸⁷

Segons Jordi Carbonell, en les obres de tema mitològic o *autobiogràfic* la narrativa corelliana presenta una sèrie de característiques fonamentals que no trobem a la narrativa medieval i que estan en l'origen de la novel·la moderna;

-Aplicació a la prosa de les tècniques d'expressió pròpies fins aleshores de la poesia. Això portarà a la inserció freqüent de fragments en vers que no trenquen el ritme de l'obra ni el seu clima⁸⁸.

⁸⁶ Una datació abans de 1486 ós proporcionada per la seua Inclusió al manuscrit anomenat *jardinet d'Orals*, manuscrit copiat aquest any. La consideració d'aquestes obres entre "les darreres obres profanes" es troba a CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Rols de Corella..., p. 32. Riquer pensa que és possible que el *Joí* siga contemporani del *Parlament* (RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...* p. 316).

⁸⁷ CINGOLANI, S.M., "D'Aquilles a Jesús. Reflexions sobre...", p. 72.

⁸⁸ Per a Tomàs Martínez, "*la vulgar poesia* (o simplement *poesia*, quan no entren en joc tots els elements de comparació) és entesa en termes de recreació del mite en prosa catalana. Així, Joan Escrivà demana a Corella un comentari raonat del judici de Paris «seguint l'estil de vostres elegants poesies», i, per estalviar-li part de la feina «atenent com sou breu ab enuig dels qui us escolten, en vostres rims e proses seguint l'estil (...)», decideix d'«escriu-re la poesia del que us demane», és a dir, la narració de la història. *Poesia I vulgar poesia*, designacions d'un contingut que remet finalment al món llatí, d'un costat; *rimms I proses*, formes externes no incompatibles, que pot adoptar en català aquest o qualsevol altre tema, d'un altre costat. Això pot explicar, en part, per què el nostre autor aplica a la prosa tècniques fins aleshores reservades a la poesia, com demostrà excel·lentment J. Carbonell, i per què la inserció del vers en algunes composicions no trenca en absolut el ritme de la prosa. Efectivament, a *La història de Leànder i Hero a Lo joí de París* Corella Introdueix fragments en vers, recurs que de cap manera és exclusiu de les composicions mitològiques (datables fonamentalment al llarg dels anys seixanta del segle XV o potser una mica abans), ja que ho retrobem en obres de propòsit i textura tan divergent com la *Història de Josef*, la *Tragèdia de Caldesa* o el *Triunfo de les dones*, senyal evident que aquesta concepció literària i lingüística - ideològica, al capdavall - va més enllà de conjuntures temàtiques" (MARTÍNEZ, T., "Estudi introductorí" a Joan Roís de Corella..., pp. 26-27).

- Gran riquesa de recursos lingüístics i abundor de metàfores, d'al·lusions (sovint mitològiques, però també cristianes) i d'hipèrboles.
- Forta importància dels elements plàstics i decoratius, inclosa la indumentària.
- Inclusió de la natura en les seues obres fent-la partícip de les angoixes dels protagonistes.
- Gran profundització en l'anàlisi psicològica dels personatges
- To realista, minucios, que dóna valor no solament al fonamental sinó també a aspectes accessoris com el gest o l'escena.

Malgrat ser en molts casos juvenívola, la poesia profana de Corella posseeix una gran qualitat literària. Es tracta de disset composicions, "en la major part de les quals l'autor parla i reflexiona sobre l'amor d'una manera molt personal, fins al punt que *sembla* oferir-nos una experiència pròpia"⁸⁹

Tradicionalment, hom ha agrupat una bona part d'aquestes poesies en dos cicles amorosos atés que són dedicades a dues dones diferents; aquestes creacions que tenen com a centre Lionor de Flors, vídua de Francesc de Vallterra, i les de la desconeguda Caldesa. Així mateix, hom ha plantejat la possible existència d'un altre cicle dedicat a Iolant Durlada format per les poesies *Requesta amorosa*, *Sotmissió amorosa* i per les lletres en prosa destinades a aquesta desconeguda dama⁹⁰.

El primer d'aquests cicles és integrat per *Plant d'amor, la sepultura* \ potser, segons Tomàs Martínez, per l'esparsa que comença *Desque perdí a vós*⁹¹. Per a Martí de Riquer, hom pot datar aquest cicle on apareix el senyal "Flor d'Honestat" identificatiu de la dama i que retrobarem a la *Història de la gloriosa santa Magdalena* dedicada a Lionor de Flors, després de 1482 i abans de 1492⁹². Des del punt de vista temàtic, es caracteritza pels conceptes de la fidelitat, de l'honestat de la dama i de la impossibilitat de la correspondència física de l'amor si no és amb gran pèrdua moral; un amor

⁸⁹ MARTÍNEZ, T., "Estudi Introductor" a Joan Roís de Corella.... p. 14.

⁹⁰ Sobre l'existència o no d'aquest cicle, vegeu ROMEU FIGUERAS, J., J. "Dos poemes de Joan Roís de Corella: «A Caldesa» i «La sepultura»", dins *Miscel·lània Sanchis Guarner*, vol. III, Barcelona-València, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992. p. 112 i MARTÍNEZ, T., "Estudi Introductor" a Joan Roís de Corella..., pp. 18-19.

⁹¹ MARTÍNEZ, T., "Estudi introductor" a Joan Roís de Corella..., p. 14.

Sobre aquest cicle, vegeu també ROMEU FIGUERAS, J., "Dos poemes de Joan Roís de Corella...", pp. 109-138. Sobre el poema anomenat "La sepultura", vegeu també VERGER, E.J., " "La sepultura" de Roís de Corella, amb una postil·la", dins *Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, vol. II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1986, pp. 357-365.

⁹² RIQUER, M. De, *Història de la Literatura...*, pp. 266-269

honest que provoca la desolació de l'enamorat i, fins i tot, la seua mort car la mort per amor representa el triomf de l'honestedat femenina⁹³.

La base moral del pensament corellià -s'han de foragitar els amors des-honestos i viciosos, i conservar l'amistat honesta encara que amb enuig i dificultat- es mostra, segons Tomàs Martínez, no tan sols en aquestes poesies sinó també en obres en prosa com el *Triumfo de les dones* o la *Lletra que Honestat escriu a les dones*. Per a aquest autor, la imatge ideal de la dona de Corella es pot trobar dibuixada en els seus elogis a l'esposa morta del cavaller Joan Fabra presents en aquesta darrera narració.⁹⁴

"Aquesta era mur, refugi, defensa, infançonia de totes vosaltres; aquesta era testimoni, en vergonya dels hòmens, de la celsitud de vostra condició; regla de ben viure, terme de bondat, centre de virtuts; enemiga, capital destruidora de conversació deshonest; la sua modesta vida desmentia als que de vosaltres blasfemen. E, si de singulars dones se parlava, ella sola nomenada, a tal parlament donant silenci, tots responen."

El tema de la correspondència-no correspondència amorosa es tracta per Corella en el *Debat epistolar* en prosa que mantingué amb el príncep de Viana. Per al professor de la Universitat Jaume I de Castelló Tomàs Martínez -a qui continuem seguint en gran part d'aquest comentari a l'obra literària corelliana-, "les tres lletres del debat, amb les corresponents respostes, assagen de contes-la qüestió següent: en el cas d'haver de llançar a l'aigua una dona, quina elegir, aquella que ens ama sense que nosaltres l'amem o aquella altra que amem sense correspondència? Tot i que es tracta d'un evident joc literari bastit sobre aquest intranscendent tema, podem extreure conclusions que afecten la visió de l'amor. Així, si primer Corella manté la proposta que "en amar, no en ésser amat, mon darrer bé reposa" (és a dir, que hi llançaria aquella a qui no ama), finalment s'inclina pel raonament del príncep, atorgant la vida "a aquella que, con lazos de Venus y de afables y gratos abraços, el remedio vos pide, mas que a la que, con desconocimiento de vuestros vanos trabajos, vuestro querer del todo desdeña". Contra la ingratitud i la desesperança de la dama cruel, que provoca un desordre emocional, la virtut d'aquella que ofereix un amor amable i tranquil"⁹⁵.

Redactat al voltant de 1458, el segon cicle poètic de Corella, format per la *Tragèdia de Caldesa* i els poemes *A Caldesa*, *Debat ab Caldesa* i -probablement també- l'anomenat com *Desengany*» es centra en els infortunats amors amb

⁹³ MARTÍNEZ, T., "Estudi introductor" a Joan Roís de Corella..., p. 14

⁹⁴ MARTÍNEZ, T., "Estudi introductor" a Joan Roís de Corella..., p. 16

⁹⁵ MARTÍNEZ, T., "Estudi introductor" a Joan Roís de Corella..., p. 17.

una desconeguda Caldesa. Així, en la *Tragèdia de Caldesa*, es narra en primera persona el descobriment per un amant de la traïció amorosa de la seua estimada amb un home més vil que no ell,

Si bé hom ha donat un cert valor biogràfic a aquest cicle en suposar que amaga una experiència real de Roís de Corella, és a dir, que existí una Caldesa històrica de Ja qual el literat s'enamorà⁹⁶, actualment els historiadors de la literatura tendeixen a considerar que es tracta d'una ficció literària;

"Sembla que abans de la *Tragèdia* Corella ja havia escrit uns *maldits* adreçats a Caldesa que de segur havien arribat als hipotètics receptors d'aquesta nova peça del cicle [...]. Aleshores, allò que devia interessar realment era el valor de discurs sobre l'amor, per sobre de la veracitat del contingut històrico-cronístic. Des d'aquest punt de vista pren força -i té més coherència- la idea d'una lectura exemplificadora de la infidelitat i del desengany, d'una experiència objectivada mitjançant una anècdota de caire realista i relativament esbossada, la qual cosa possibilita la ulterior reflexió personal; el lector copsa la força de la composició perquè és gairebé arrossegat pel narrador a veure-la a través dels seus ulls implicats. Després d'això, i parafrasejant el títol, hem de qüestionar-nos encara si és Caldesa l'agent que provoca la tragèdia o més aviat la "víctima" que necessita Corella per plantejar el tema.

Si aquesta reflexió, més distant -en el temps i en l'espai- de la circumstància que la provoca (el protagonista de la *Tragèdia* escriu a *postertorl* la seva crònica), es vehicula bàsicament en prosa, el primer impuls d'atac davant la situació correspon al vers, i més encara a un gènere de tanta tradició com el *maldit*. Efectivament, al llarg del *Debat a Caldesa i A Caldesa* notem la immediatesa dels fets, l'escomesa virulenta a la traïdora Caldesa, en un llenguatge i amb un lèxic força més directe, molt lluny de les estilitzacions verbals de les proses i, per això mateix, molt més a prop -pot semblar-ho- de la realitat, ço que, juntament amb l'ús una altra vegada de la primera persona, ha pogut fer reconsiderar a alguns crítics la real existència de la figura de Caldesa, la qual cosa, per les raons suara comentades, és difícil d'acceptar, per bé que no podem deixar definitivament tancada la qüestió. [...] Siensem dins de coordenades autobiogràfiques, és lògic datar aquestes dues obres un poc després dels maldits, és a dir, del juliol de 1458. Finalment, i al marge de qualsevol vinculació a l'experiència vital, la història de Caldesa basteix la tramoia necessària i aporta els elements suficients per a desenrotllar el discurs proposat⁹⁷

⁹⁶ ROMEU FIGUERAS, J., "Dos poemes de Joan Roís de Corella...", pp. 115-121. Per a aquest II-lustre Investigador. Caldesa és la dona **que** apareix en la tercera lletra de Corella en el *Debat epistolar* amb el príncep de Viana.

⁹⁷ MARTÍNEZ, T., "Estudi Introductor" a Joan Roís de Corella..., pp. 22-23

II.2.- Obra religiosa

Tots els investigadors es troben d'acord en considerar com a tardana, des del punt de vista cronològic, la producció religiosa en prosa i en vers de Joan Roís de Corella -dos traduccions, unes poesies marianes i tres composicions hagiogràfiques-. Segons Riquer, "la producció religiosa de Joan Roís de Corella, comptant-hi la traducció del *Cartoixà*, és considerable. Però, a part aquesta versió i la dels Salms, les obres piadoses que resten del nostre escriptor no tenen l'alçada que hom podria esperar d'un mestre en Teologia. El millor ho trobem en les seves poesies marianes; i els tractadets en prosa responen, quant a llur contingut, a la més típica tradició medieval i manquen d'originalitat"⁹⁸

La poesia religiosa corelliana no posseeix l'alé personal que observem en les composicions amoroses, i parcialment en les mitològiques, malgrat que en la seua obra poètica hi empra, des el punt de vista estilístic, les mateixes tècniques que en les poesies amoroses⁹⁹. En aquest sentit, segons els especialistes, és simptomàtic el procés de reducció que Corella aplica a *La vida de La Sacratíssima Verge Maria* a fi d'obtenir una poesia per a enviar al concurs celebrat l'11 de febrer de 1474 que donarà lloc a la publicació de *Les trobes en lahors de la Verge Maria*¹⁰⁰. Malgrat la fredor d'aquesta famosa *Oració*, inspirada en part en uns fragments del *Cartoixà* de Ludof de Saxònia,¹⁰¹ els perfectes estramps i les expressives imatges d'aquesta composició -el tipus de les imatges emprades a l'*Oració* és el mateix que l'emprat a les poesies dedicades a Caldesa-¹⁰² justifiquen, segons Jordi Carbonell, la quasi unanimitat dels elogis que la crítica tradicionalment ha fet d'aquesta poesia.¹⁰³

Per a Tomàs Martínez, professor de la Universitat Jaume I de Castelló, aquesta utilització d'identiques imatges en les poesies amoroses i en les composicions marianes corellianes, no és gens estranya car "si ampliéssim el camp de comparació a les poesies de certamen i a la literatura religiosa de la segona meitat del segle XV, no ens costaria gaire retrobar molts símbols, referències i lèxic més específic en obres de diferents autors; això, prescindint de llur

⁹⁸ RIQUER, M. do, *Història de la Literatura...*, p. 260.

⁹⁹ Riquer dirà que "són versos solemnes i ben construïts, amb un vocabulari culte i digne" (RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, p. 275).

¹⁰⁰ MIQUEL I PLANAS, R., *Obres de J. Roiç de Corella*, Barcelona, "Biblioteca Catalana", 1913, pp. LXXVIII-103-405.

¹⁰¹ MIQUEL I PLANAS, R., *Obres de J. Roç...*, pp. LXXVIII-LXXIX.

¹⁰² CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 25; CARBONELL, J., "Joan Roís de Corella entre el viure i l'escriure", *Ullal*, 4 (tardor 1983), p. 23

¹⁰³ CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 24

diversa qualitat literària, és clar. De fet, les imatges recurrents dels primers certàmens esdevenen a poc a poc, i en alguns casos, tòpics repetitius aplicables a qualsevol escrit [...]. Això pot explicar per què Joan Roís de Corella pogué presentar-se al famós certamen marità celebrat a València el 1474 amb un remake, amb una redacció reduïda i lleugerament, refeta de *La Vida de la Sacratíssima Verge Maria, Mare de Déu, Senyora Nostra* que havia compost temps enrere. Tanmateix una cosa és l'aspecte i una altra molt diferent, la bondat del producte. A l'obra que ens servia de referència, a *l'Oració*, no descobriríem el sentiment ni l'emoció directa que caracteritzaven els cicles de la infidel Caldesa o de l'honesta Lionor de Flors, però a canvi sí que llegirem un digne treball de "retòrica edificativa". Possiblement a això aspirava l'autor¹⁰⁴

Respecte a les narracions hagiogràfiques, el referit professor castellanenc assenyala encertadament "que no representen una altra cosa que concrecions d'una "moda" perdurable al llarg de tota l'Edat Mitjana i simbolitzada per obres de tanta difusió com ara la *Legenda àurea* de Jaume de Varazze, els repertoris hagiogràfics, les *vitae patrum*, els evangelis apòcrifs, etc. *La Vida de la gloriosa santa Anna* (entre 1461 i 1471), *la Història de la gloriosa santa Magdalena* (entre 1482 i 1492) i la *Història de Josep, fill del gran patriarca Jacob* (a. 1486) no aporten, doncs, cap contingut original. Tampoc en la forma hi ha innovació, ja que hi retrobem les característiques essencials de l'estil corellà, potser menys recargolat en la primera *Vida*, dedicada a Na Monpalau de Castellví, esposa de Lluís de Castellví¹⁰⁵. En aquest mateix sentit, Carbonell afirma que *La vida de la gloriosa Santa Anna* conté Ja tots els elements literaris de la maduresa.¹⁰⁶

Pel que fa a la *Història de Josep* i a la *Història de santa Magdalena*, Carbonell assenyala que ambdues obres tingueren una ampla difusió: *La Història de*

¹⁰⁴ MARTÍNEZ, T., "Estudi introductor" a Joan Roís de Corella..., pp. 33-34

¹⁰⁵ MARTÍNEZ, T., "Estudi introductor" a Joan Roís de Corella..., p. 33.

"A La vida de la gloriosa santa Anna hi ha el tema del matrimoni que duran! molt de temps manca de descendència, que per això és menyspreat i al qual finalment, després de moltes oracions i promeses, Déu atorga una filla, Maria [...] Aquest aspecte, i el mòbil que Induí Corella a escriure la vida de santa Anna, troben explicació en la dama a qui endreça l'obra, o sia la "moll magnífica, virtuosa, honestíssima senyora Na Monpalau de Castellví" [...] Joan Roís de Corella, doncs, redactà aquesta peça hagiogràfica per a presentar davant Monpalau de Castellví, dama sense descendència, l'exemple de santa Anna perquè no desesperés de la divina misericòrdia" (RIQUER, M. de. *Història de la Literatura*..., pp. 260-262).

La datació de la *La vida de la gloriosa Santa Ana* va ser establerta per Martí de Riquer basant-se en dos fets: per una banda, l'any 1461 correspon a la data dels capítols matrimonials entre Lluís de Castellví i l'olant de Montpalau, a la qual va dedicada com a consolació perquè no té fills mentre que el 1471 Corella, que és denominat al text estudiant en sacra Teologia", n'era ja mestre. (RIQUER, M. de, *Història de la Literatura*..., p. 262). Carbonell accepta aquesta datació afegint que, en la seua opinió, va estar redactada "probablement prop de la primera d'aquestes dues dates" (CARBONELL, J.). "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 33).

¹⁰⁶ CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 33.

Josef, a través de l'edició castellana del 1507 fou probablement coneguda per Micael Carvajal, que sembla que la usà per a la seua *Tragèdia Josefina* mentre que, la *Història de santa Magdalena* -escrita després de 1482- i dedicada a Lionor Flors de Vallterra fou posada en vers pel cavaller Jaume Gassull, amic de Bernat Fenollar¹⁰⁷.

Als darrers anys de la seua vida Roís de Corella realitzà un esforç considerable amb les traduccions del *Psalteri*, editat a Venècia el 1490, i del *Vita Christi*, escrit entre 1348 i 1377 per Ludolf de Saxònia i conegut per *Cartoixà*, imprès en quatre volums entre el 1495 i 1500. Hom ha explicat la impressió del *Psalteri* a Venècia amb el desig Corella d'evitar-se conflictes amb la Inquisició malgrat que el *Psalteri* no era, en principi, cap llibre "problemàtic"; un desig que, segons C. Wittlin, faria que Corella, davant una situació compromesa o la vel·leïtat d'algun inquisidor, amagarà els exemplars a València fent veure que eren a Itàlia, tot esperant millors circumstàncies.¹⁰⁸

Per a Carbonell, en aquestes darreres obres religioses "els recursos humanístics de l'escriptor són deixats de banda a fi d'assolir el màxim acostament possible als originals"¹⁰⁹ si bé cal matisar, com ho fa Tomàs Martínez, que "en totes dues s'observa una manifesta intenció d'acostar-se decididament a l'original -i és lògic, pel tema que tracten-, sense que això signifiqui seguir-lo amb una literalitat tan extrema que hom no pugui fornir la prosa de pinzellades d'estil ni introduir els ingredients lingüístics imprescindibles perquè el lector "note" l'excepcionalitat del text que llegeix o escolta"¹¹⁰

El motiu del canvi quant a la temàtica de les obres de Corella ha estat explicat de diverses formes pels historiadors de la literatura: per a F. Rico, és molt evident que a partir de l'aparició de la impremta a València les pàgines de Corella dedicades a les qüestions amoroses i més o menys profanes minven ostensiblement en benefici d'aquelles altres més directament religioses¹¹¹; per a Tomàs Martínez, hom ho pot relacionar també amb la recent obtenció del títol de mestre en Teologia "i potser també amb la preferència personal perquè

¹⁰⁷ CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 34.

¹⁰⁸ WITTLIN, C., "Observacions sobre el "Psalteri" de Joan Roís de Corella i d'altres traduccions dels Salms", *Miscel·lània lordí Carbonell I* (1991), pp. 27-59, p. 30-31 *apud* MARTÍNEZ, T., "Estudi introductor" a Joan Roís de Corella..., p. 33. Per al text del *Psalteri*, vegeu ROÍS DE CORELLA, J., *Psalteri*, a cura de J. A. López Quiles & I. V. Ribes Palmero, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.

¹⁰⁹ CARBONELL, J., "Estudi preliminar" a Joan Roís de Corella..., p. 34.

¹¹⁰ MARTÍNEZ, T., "Estudi Introductor" a Joan Roís de Corella..., p. 32.

¹¹¹ RICO, F., "Pròleg" a Joan Roís de Corella, *Tragèdia de Caldesa i altres proses*, edició de M. Gustà, Barcelona, Edicions 62-La Caixa, 1980, p. 19.

fossin aquestes obres i no les altres aquelles que donessin la seva imatge pública [...] possiblement hi tingué tant a veure la popularitat que anava guanyant en la trona com la progressiva maduresa personal [així com] les idees i ambicions personals de Corella [el fet que] a partir de 1482, amb la Inquisició, hi proliferaren aquell tipus d'escrits que asseguraven almenys una eficaç i automàtica defensa contra possibles denúncies, i per això mateix els autors intentaren seguir les petjades de la literatura religiosa sancionada¹¹²

El 16 de febrer de 1495 es publicà a València el volum corresponent a la quarta part de l'obra, *lo Quart de! Cartoixà*, "ordenació que s'explica perquè en aquest volum és on és narrada la Passió, Tan gran devia ésser l'acceptació d'aquest llibre, que el 6 de novembre del mateix any aparegué una nova edició d'aquesta quarta part (que es reimprimí, també a València, el 1513)"¹¹³. Joan Roís de Corella va dedicar la seua traducció al cavaller de Muntesa fra Jaume del Bosch, comanador d'Onda.

El *Primer de! Cartoixà* es publicà el 13 d'abril de 1496, i es reimprimí a Barcelona el 1518; el *Segon del Cartoixà* aparegué a València el 1500 i el *Tercer* que no porta data, es suposa del 1495¹¹⁴. Segons Martí de Riquer, "la traducció portuguesa de la *Vita Christi* de Ludolf de Saxònia també s'inicià amb la impressió de la quarta part, que fou acabada d'estampar a Lisboa el 14 de maig del 1495, o sia tres mesos després d'haver aparegut el volum corresponent en la versió de Corella. Cap relació no hi ha entre la traducció d'aquest i la portuguesa, car aquesta, feta per encàrrec d'Isabel, duquesa de Coïmbra, filla del darrer comte d'Urgell, fou acabada el 1446 i es conserva en manuscrits anteriors als incunables"¹¹⁵

El renom guanyat per les primeres edicions del 1495 del *Cartoixà* corellà varen suscitar prompte un fort interès, fins i tot del propi monarca. Així, el 24 de març del 1496, des de Tortosa, el rei Ferran el Catòlic escriví al batlle general de València demanant-li la compra i tramesa d'un exemplar del *Cartoixà* "que es muy buena obra, la qual nós queremos haver en todo caso"¹¹⁶. Els Reis Catòlics també requeriren a fray Ambrosio de Morales la realització d'una traducció castellana de la *Vita Christi* del *Cartoixà* que aparegué entre els anys 1502 i 1503¹¹⁷

¹¹² MARTÍNEZ, T.. "Estudi Introductor" a Joan Roís de Corella..., p. 32.

¹¹³ RIQUER, M. de. *Història de la Literatura...* p. 270.

¹¹⁴ RIQUER, M. de. *Història de la Literatura...* p. 270. ¹¹⁴

¹¹⁵ RIQUER, M. de, *Història de la literatura...* pp. 270-271.

¹¹⁶ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, p. 257.

¹¹⁷ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...* p. 271.

Com ja havem comentat, en morir Joan Roís de Corella aquest havia entre els seus béns 780 volums del *Primer* i *Quart del Cartoixà* impresos el 1495 i 1496. Al final del *Primer* hi posà una nova versió de la *Vida de la sacratíssima verge Maria, en cobles de ríms estramps*, "versió en la qual aprofita algunes de les esmenes que féu en la reducció presentada a les justes del 1474 i fa, a més, importants canvis"¹¹⁸. De manera semblant, Corella inclogué al final del *Quart del Cartoixà* els 56 versos estramps de *l'Oració a la sacratíssima verge Maria tenint son fill, Déu Jesús, en la falda, davallat de la creu* que dos anys abans ja havia aparegut dins *Lo Passí en cobles*¹¹⁹,

El 30 d'abril del 1490 es publicà a Venècia el *Psalteri*, "aromançat per lo Reverent mestre Johan Royç de Corella, mestre en sacra theologia"¹²⁰. Segons Riquer, Corella "tradueix els Salms sobre el text de la Vulgata amb literalitat i exactitud i en una prosa digna i elevada, amb cultismes, procedents del llatí que té davant els ulls, i als quals no vol renunciar"¹²¹. A. López i Vicent Ribes estan d'acord amb aquesta afirmació de l'estudiós barceloní matissant-la, però, en dir "si n'exceptuem algunes professions de fe afegides pel traductor, contradiccions amb el text bíblic, aplicacions que fa a l'Església i al Crist trobades a tot el llarg del text"¹²²,

En els darrers anys de la seua vida, Corella no sols es dedica a la traducció d'una obra religiosa com el *Cartoixà* sinó també va intervenir en l'impressió del *Primer del Chrestia* d'Eiximenis feta a València el 29 de gener del 1483 "a suassió, consell e instància del molt reverend mestre mossèn Joan Roís de Corella, mestre en sancta teologia, zelant la salut de les ànimes"¹²³.

Per a concloure amb aquest apartat dedicat a les obres de temàtica religiosa de Joan Roís de Corella, cal referir-se a *l'Obra del reverend mestre Corella e vesió que véu a la porta de la senyora nostra de Gràcia*, Aquesta obreta va ser publicada el 28 de juny del 1488 per l'impressor Lambert Palmar formant un únic volum que conté tres opuscles: el cartell del prevere Ferrando Dieç fet el 8 de desembre del 1487 -festa de la Concepció- segons el qual atorgava al monestir del Carme de València la joia d'un robí oferta al qui, en prosa, lloaren la Puríssima; l'obra premiada, de la qual és autor el Bertomeu Dimas

¹¹⁸ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, pp. 275-278.

¹¹⁹ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, p. 278.

¹²⁰ ROÍS DE CORELLA, J., *Psalteri*, a cura de J. A. López Quiles..., p. 149

¹²¹ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...*, p. 275.

¹²² ROÍS DE CORELLA, J., *Psalteri*, a cura de J. A. López Quiles..., p. 29

¹²³ RIQUER, M. de, *Història de la Literatura...* p. 270.

que concorregué a les justes poètiques religioses del 1474 i del 1488 i, per últim, un sermó de mestre Felip de Malla¹²⁴. Segons Riquer, "la Visió té tres propòsits: raonar teològicament la puresa de la concepció de Maria, descriure un nou retaule de la capella de Nostra Senyora de la Gràcia, que es venerava a l'església de Sant Agustí de València, i lloar Mossén Ferrando Dieç"¹²⁵. Aquest text, del qual va donar alguns detalls Martí de Riquer, ha estat recentment editat i analitzat per Curt Wittlin qui, en estudiar la seua possible identificació amb el *Tractat de la concepció de la sacratíssima verge Maria, mare de Déu, senyora nostra, fet per lo Reverent Mestre Corella* que Ximeno havia vist en un llibre en quart sense any d'impressió, conclou que "si no es tracta d'una confusió de llibres o d'autors, s'imposa la conclusió que Corella havia escrit en dues ocasions sobre la immaculada concepció: la *Visió*, de caràcter literari, per al certamen del 1487, i el *Tractat*, potser de tipus més aviat teològic, per a una publicació independent de cap al 1490"¹²⁶

¹²⁴ RIQUER. M. de, *Història de la Literatura...*, p. 280. Segons Curt Wittlin el sermó llatí de Felip de Malla, mort el 1431, fou predicat a Barcelona. (WITTLIN. C.J., "Un text Inèdit de Joan Roís de Corella: *La Visió a la porta de la Senyora Nostra de Gràcia*, del 1487-, *A Sol Post. Estudis de llengua i literatura*, 3 (1995), p. 257

¹²⁵ RIQUER. M. de, *Història de la Literatura...*, pp. 281-282.

¹²⁶ WHITTLIN, C. J., "Un text Inèdit de Joan Roís de Corella...", p. 258.